

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΤΣΑΚΗΣ (1909-1986) (Β. Κ. Σταθάκη)	169
◆ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ, Ο ΠΡΩΤΟΣ ΝΟΜΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ (Νικ. Σοϊλεντάκη)	171
◆ ΠΟΣΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΑΛΟ; (Χρυσῆς Δ. Μανωλοπούλου - Τσέντου)	177
◆ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΑΓΩΓΙΑ (Φιλολ. Δημητρίου)	184
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΕΡΓΑΣΙΑ: ΑΝΑΓΚΗ Ή ΧΡΕΟΣ; (Πανομοίτη)	190
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	191
◆ Τ' ΑΣΗΜΕΝΙΟ ΤΟ ΠΟΤΗΡΙ (Ποίημα Έλ. Μάινα)	193
◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Καθηγ. Χρ. Γιαμβριᾶ)	194
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ἐπικοινωνίας τῆς Χ.Ε.Ε.)	196
◆ ΟΙΗΣΗ (Ποίημα Νικ. Θ. Ἀρβανίτη)	198
◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γιαμβριᾶ)	199

ΕΤΟΣ 69οv

ΙΟΥΝΙΟΣ 2006

ΑΡΙΘ. 672

€ 1,20

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 69ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2006

Αριθ. 672

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΩΤΣΑΚΗΣ (1909 - 1986)

Τὸν παρελθόντα Μαῖον συμπληρώθηκαν εἴκοσι ἔτη ἀπὸ τὴν ἐκδημία τοῦ σεβαστοῦ μας πανεπιστημιακοῦ δασκάλου καὶ πνευματικοῦ ὁδηγοῦ Δημητρίου Κωτσάκη. Γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ του ἔργο ἀρμόδιοι νὰ ὀμιλήσουν πρὸς τοῦτο εἶναι οἱ κατὰ τὴν ἐπιστήμη των συναδέλφοι του.

Χρέος πάντως τῶν «AKTINΩΝ» εἶναι νὰ κάνουν λόγο γιὰ τὴν συνεισφορά του στὸ ἔργο τοῦ παρόντος περιοδικοῦ καὶ τὴν ἐν γένει συγγραφικὴ του δραστηριότητα.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Δημήτριος Κωτσάκης, ὅπως καὶ οἱ μακαριστοὶ Ἄριστος Ἀσιπῶτης καὶ πατὴρ Ἰωάννης Ἀλεξίου, ὑπῆρξαν ἰσόδιοι συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐκδόσεώς του μέχρι καὶ τῆς ἐκδημίας των.

Τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ Δημητρίου Κωτσάκη μὲ τίτλο: «Ἐξέλιξις τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως» χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ ἔτος 1939 ὅταν ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς ἦταν τριάντα ἔτων. Ἐκτοτε καὶ μέχρι τῆς ἐκδημίας του (1986) εἶναι ἀδιάλειπτος ἡ συγγραφικὴ του παρουσία στὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ. Στὰ ποικίλα δημοσιεύματά του καταφαίνεται ἡ εὐρύμαθειά του καὶ τὰ ἐν γένει ἐνδιαφέροντά του, τὰ ὁποῖα δὲν περιορίζονται στὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπιστήμης του, ἀλλὰ καλύπτουν ἓνα εὐρύτερο φάσμα γνώσεων.

Κύριο μέλημά του εἶναι ἡ ἐνημέρωση τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ γιὰ τὶς προόδους στὴν

ἐπιστήμη καὶ τὴν ἐν γένει ἐξέλιξη τῶν ἰδεῶν στὴν Φυσικὴ, τὴν Βιολογία καὶ τὶς κοσμοθεωριακὰς ἐξ αὐτῶν συνέπειες.

Ἐπῆρξε ἐξ ἄλλου συνεργάτης τοῦ Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη στὴν σύνταξη τῆς Διακηρύξεως τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» (Δεκέμβριος 1946) στὸ μέρος ἐκεῖνο ποῦ ἀφορᾶ τὶς φυσικὰς ἐπιστῆμες.

Στὸ τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ Ἰανουαρίου 1948 ὅπου δημοσιεύονται ἀπαντήσεις διασῆμων ἐπιστημόνων, φιλοσόφων καὶ ἐν γένει διανοουμένων σχολιάζοντες εὐμενῶς τὶς ἀπόψεις ποῦ περιείχοντο στὴν Δήλωση τῶν ὑπερδιακοσίων Ἑλλήνων πνευματικῶν ἀνθρώπων γιὰ τὶς σχέσεις Ἐπιστήμης καὶ Θρησκείας, συγκαταλέγονται καὶ διαπρεπεῖς φυσικοὶ καὶ βιολόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ ἐπιλογή τῶν προσώπων αὐτῶν ὀπωσδήποτε ἦτο μέρημα τοῦ Δημ. Κωτσάκη.

Στὶς δεκάδες τῶν ἀρθρῶν, τῶν βιβλιοκρισιῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν ποῦ εἶναι καταχωρημένα στοὺς 47 τόμους τῶν Ἀκτίνων, ἀλλὰ ὑπογράφονται μὲ τὸ ὄνομά του καὶ ἀλλὰ μὲ τὰ ψευδώνυμα Κ. Πεντελικὸς καὶ Σέργιος Παῦλος.

Ἀπὸ ὅσα στοιχεῖα περιλαμβάνονται στὸ Ἐυρετήριο «Ἀκτίνων» (τόμοι 1938 - 1997) ἔχουν δημοσιευθεῖ 95 ἄρθρα του, 77 βιβλιοκρισίες καὶ 26 ἐπιστολές, ἀναφερόμενα κυρίως στὴν φιλοσοφία καὶ εἰδικώτερα στὴν φιλοσοφία τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, καθὼς καὶ στοὺς κλάδους τῆς ἀστρονομίας, φυσι-

κῆς, βιολογίας και κοσμολογίας.

Υπάρχουν άρθρα με ιστορικό περιεχόμενο, αναφερόμενα στις θετικές ἐπιστήμες όπως: «Εἰσηγηταὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν στὴν Ἑλλάδα» (1943), «Ἐπιστῆμη στὴν Τουρκοκρατία» (1955), «Διδάσκαλοι τοῦ Γένους και θετικαὶ ἐπιστῆμαι» (1983), «Ἐπιστῆμη ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ Χιτλερισμοῦ» (1947), «Τύποι γιατρῶν κατὰ τὸν Cronin».

Ἐπίσης ἔχουν δημοσιευθεῖ δεκαεξ ἄρθρα τοῦ αναφερόμενα σὲ ἐπιφανεῖς προσωπικότητες τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὰ ἔτη 1941 - 1984, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναλύονται οἱ ἐπιδόσεις αὐτῶν στὴν ἐπιστῆμη των, καθῶς και οἱ φιλοσοφικὲς και κοσμοθεωρικὲς των ἀντιλήψεις. Μέσα στὶς 16 αὐτὲς ἐπιστημονικὲς μορφὲς περιλαμβάνονται οἱ τρεῖς διάσημοι ἀστρονόμοι τῆς Μ. Βρετανίας ὁ J. Jeans, ὁ Milne και ὁ Eddington. Ὁ τελευταῖος ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξε ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς ἡ ὁποία τὸ 1919, σὲ ὀλικὴ ἔκλειψη τοῦ Ἡλίου ὄρατὴ στὸν Ἀτλαντικὸ ὠκεανό, ἐπιβεβαίωσε βασικὰ πορίσματα τῆς Γενικῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητας.

Θὰ γίνεῖ λόγος στὴν συνέχεια γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἄρθρα τοῦ Δημήτρ. Κωτσάκη μεῖς ιδιαίτερο ἐπιστημολογικὸ ἐνδιαφέρον μεῖς τὸν τίτλο: «Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀπλότητος και τῆς ὠραιότητας εἰς τὴν φύσιν» (1950). Μιλώντας γιὰ τὴν χρῆση τῶν μαθητικῶν στὴν ἔρευνα τῆς φύσεως γράφει: «Προκειμένου οἱ ἐρευνηταὶ νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ μαθηματικὰ πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψει των ὠρισμένα κριτήρια ἢ ἀρχάς. Καὶ μία τοιαύτη ἀρχὴ τῆς ὁποίας τὴν ὠφελιμότητα εἶχεν ἀποδείξει μακρὰ πεῖρα ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπλότητος. Δηλαδή αἱ μαθηματικαὶ ἐξισώσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ περιέγραφαν ὠρισμένας σχέσεις φαινομένων ἔπρεπε νὰ ἦσαν ἀπλῆς μορφῆς» (σελ. 204). Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπλότητος χαρακτηρίζει και ὄλο τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Δημητρίου Κωτσάκη τὸ ὁποῖο σὲ συνδυασμὸ μεῖς τὴν σαφήνεια τῶν νοημάτων τὸ καθιστὰ προσιτὸ και κατανοητὸ και στὸν μὴ εἰδικευμένον σὲ αὐτὰ ἀναγνώστη.

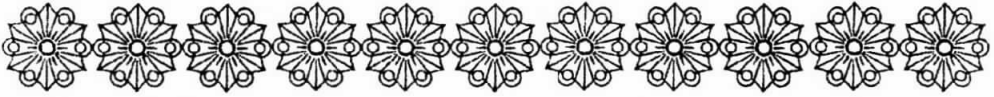
Στὴν ἴδια γραμμὴ τῆς ἀπλότητος γραφῆς συγκαταλέγονται και τὰ 24 τεύχη ἐπιστημονικῆς ἐνημερώσεως μικροῦ σχήματος τὰ ὁποῖα ἔγραψε τὴν τελευταία δεκαετία τῆς ζωῆς του μεῖς κοσμοθεωρικὸ κατὰ κανόνα περιεχόμενο. Παραθέτομε μερικὸς τίτλους ἐξ αὐτῶν: «Αἰτιότητα και ἐλευθερία βουλήσεως», «Εἶμαστε μόνον στὸ διάστημα;», «Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ ὕλισμοῦ», «Ἡ προέλευσις τῆς ζωῆς και ἡ ἐπιστῆμη», «Ὁ ὕλισμος ἄλλοτε και σήμερα», «Τὸ θαῦμα τῆς Δημιουργίας», «Τὸ μεγάλο πρόβλημα - Θεὸς και κόσμος». Τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι ἀκριβολογημένα και ἐνημερωμένα μέχρι τὶς τελευταῖες ἐπιστημονικὲς ἐξελίξεις.

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν και τὰ βιβλία του γιὰ τοὺς φοιτητὲς. «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἀστροφυσικὴ: Ἡλιακὸν Σύστημα» (τεύχος Α), «Ἀστέρες» (τεύχος Β). Τὰ βιβλία αὐτὰ ἦσαν σὲ χρῆση γιὰ πολλὰ ἔτη ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς τῶν Πανεπιστημίων. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἐπίσης παρουσιάζει τὸ βιβλίον του «Νέοι ὀρίζοντες στὴν Ἀστρονομία» ποὺ ἀποτελεῖ μία πολὺ καλὴ εἰσαγωγή στὴν Ἀστρονομία γιὰ ἓνα εὐρὺ ἀναγνωστικὸ κοινό. Τέλος τὸ βιβλίον «Κοσμολογία. Ἡ δομὴ και ἡ ἐξέλιξη τοῦ Σύμπαντος» ἔχει γραφῆ σὲ στενὴ συνεργασία και τῶν δύο συγγραφέων, τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ και ὁμότιμου καθηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας κ. Γ. Κοντοπούλου και τοῦ μακαριστοῦ Δημητρίου Κωτσάκη, μεῖς πρῶτον χρόνον κυκλοφορίας τὸ ἔτος 1982. Ἐκτοτε ἀκολούθησαν και ἄλλες ἐκδόσεις του και μετάφρασή του σὲ ξένες γλώσσες.

Ἄοκνος δὲν σταμάτησε νὰ μελετᾶ και νὰ γράφει και νὰ προσφέρει μέχρις ὅτου ὁ Θεὸς τὸν ἐκάλεσε κοντὰ Του.

Ὁ Δημήτριος Κωτσάκης δὲν ὑπῆρξε μόνον ἓνας Ἀκαδημαϊκὸς Δάσκαλος, ἓνας ἐρευνητὴς, ἓνας ἄνθρωπος σεβαστὸς γιὰ τὶς γνώσεις του και τὴν συμβολὴ του εἰς τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστῆμης, ἀλλὰ συνάμα και ἓνας πνευματικὸς καθοδηγητὴς και ὑπόδειγμα ἀνθρώπου γιὰ ὄλους μας.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΝΟΜΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ

*Μνήμη
Γεωργίου Ράμμου¹*

1. *Προδιάθεση.* Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ, ἰδιαίτερα δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν, ἐκδηλώθηκε ποικιλότροπα ἢ τιμὴ πρὸς τοὺς μάρτυρες τῆς πίστεως (π.χ. πρωτομάρτυς Στέφανος), ἀκόμη καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό τους². Δίπλα στοὺς μάρτυρες ποὺ ἀναδείχθηκαν μὲ τὸν μαρτυρικὸ θάνατό τους, ἐμφανίζονται καὶ μεγάλες προσωπικότητες, ἱεράρχες, ὄσιοι. Οἱ ἀντιλήψεις ποὺ ἀνέδειξαν καὶ αὐτούς, βασίζονται στὴ διεύρυνση τῆς ἀντιλήψεως περὶ μαρτύρων, οἱ ὁποῖοι μποροῦν νὰ συνοψισθοῦν στοὺς λόγους τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου «*μάρτυρα οὐχὶ ὁ θάνατος ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς γνώμης πλέκεται πολλάκις ὁ τοῦ μαρτυρίου στέφανος*». Ἔτσι, δημιουργήθηκε, μάλιστα μετὰ τὴν παύση τῶν διωγμῶν, ἡ ἀντίληψη περὶ πνευματικοῦ μαρτυρίου ἢ μαρτυρίου συνειδήσεως. Ἡ ὀρθόδοξη συνείδηση ἀνέβασε καὶ τοὺς νέους αὐτοὺς μάρτυρες στὸ ἴδιο ἐπίπεδο στὸ ὁποῖο εἶχε ἀνεβάσει καὶ τοὺς μάρτυρες τῶν διωγμῶν, ἀποδίδοντας τὶς ἴδιες τιμές. Ὁμοίως τιμήθηκαν καὶ τὰ πρόσωπα ποὺ διακρίθηκαν γιὰ τὸν ἐνάρετο βίο τους (π.χ. Ἅγιος Νικόλαος). Ὅλες οἱ τιμώμενες αὐτὲς προσωπικότητες ἀπετέλεσαν τὴν τάξη τῶν ἁγίων. Λέξη, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα ἄζω-ομαι = τιμῶ, εἴβομαι.

Στὴ συνείδηση τῶν πιστῶν δημιουργήθηκε ἡ πεποιθήση, ὅτι οἱ ἅγιοι δύνανται μὲ τὶς πρεσβεῖες τους πρὸς τὸν Θεό, νὰ τοὺς

βοηθήσουν καὶ παρακαλοῦν πρὸς τοῦτο, μὲ τὶς προσευχὲς τους. Κατὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ σχέση μεταξύ τῶν ζώντων καὶ τῶν κοιμηθέντων ἁγίων δὲν διακόπτεται. Δὲν εἶναι δυνατὸν οἱ καλῶς ἀθλήσαντες ἅγιοι νὰ μὴν ἐνδιαφέρονται γιὰ τοὺς ζῶντες καὶ γι' αὐτὸ προσεύχεται ἡ ἐκκλησία πρὸς αὐτούς. Θεωρήθηκαν οἱ ἅγιοι προστάτες καὶ βοηθοὶ στὶς δύσκολες στιγμές, ὅπως καὶ ὑποδείγματα γιὰ τοὺς ζῶντες. Ἀπὸ ἐδῶ ξεκινᾷ τὸ φαινόμενο, κάθε τόπος ἢ ἐπαγγελματικὴ τάξη νὰ ἔχει τὸν προστάτη ἁγίό της (π.χ. ἡ Ἀθήνα τὸν ἅγιο Διονύσιο τὸν ἄρεοπαγίτη, οἱ ναυτικοὶ τὸν ἅγιο Νικόλαο, οἱ γιατροὶ τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ). Μὲ τὸ ἄρθρο 25 τοῦ νόμου 1941/1991 ὁρίσθηκε ἡ 3^η Ὀκτωβρίου, ἡμέρα μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἄρεοπαγίτη, ὡς «*ἡμέρα ὑποχρεωτικῆς ἀργίας γιὰ τὶς δικαστικὲς ὑπηρεσίες καὶ τὰ δικαστήρια ὁλόκληρης τῆς χώρας*».

2. Ὁ ἅγιος Διονύσιος. Ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ ἄρεοπαγίτης εἶναι ὁ πρῶτος Ἑλληνας Χριστιανὸς νομικός. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποὺ πίστεψαν στὸ κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου, μνημονευόμενος ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ (Πράξεις 17, 34). Κατὰ τὸν ποιητὴ Θεοφάνη ἦταν «*βαθὺς γνώστης τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ τῆς ρητορικῆς, πλούτῳ δὲ συνέσει καὶ σοφίᾳ τῶν ἀπάντων ὑπερέχων*». Κατὰ δὲ τὸν Μιχαὴλ Σύγγελον ὑπῆρξε «*ὁ τῶν καθ' Ἑλλάδα λογάδων καὶ εὐπατριδῶν εὐκλεέστατος καὶ τῆς ἄρεοπαγίτιδος Βου-*

λης ἐξοχώτατος»⁷. Φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ ὑπέστη τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατο τὸ 95 μ.Χ. Ἄλλη βεβαία πληροφορία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση του δὲν ἔχομε. Τὸν 9^ο αἰῶνα ταυτίσθηκε μὲ ἄλλον Διονύσιο, ἐπίσκοπο Παρισίων τοῦ 3^{ου} αἰῶνος.

Ὁ Ἄρειος Πάγος τοῦ 1^{ου} μ.Χ. αἰῶνος δὲν θυμίζει ἐκεῖνον τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἀκολουθοῦσε καὶ αὐτὸς τὴ γενικὴ κατάπτωση τῶν Ἀθηνῶν⁸. Εἰπώθηκε χαρακτηριστικά, ὅτι ὁ τίτλος τοῦ ἀρεοπαγίτη ἦταν σεβαστὸς καὶ ποθητός, ὅμως ὁ Ἄρειος Πάγος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦταν μία ἔνωση μὲ ἀρμοδιότητες περὶ τὴν θρησκεία, ἠθικὴ, λατρεία καὶ τὴν ἐκπαίδευση.

3. Ὁ Νικόδημος. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης μνημονεῦει ὡς κρυφὸ μαθητὴ τοῦ Ἰησοῦ τὸν Νικόδημο, ὁ ὁποῖος μαζί μὲ τὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ἀρριμαθαίας ἀποκαθίλωσαν καὶ ἐνταφίασαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.

Ὡς κύριο ὄνομα, ἡ λέξη Νικόδημος ἦταν συνηθισμένη στοὺς Ἕλληνας καὶ μὲ τὸν συγχρωτισμὸ τους μὲ τοὺς Ἰουδαίους ἔγινε καὶ στοὺς τελευταίους⁹.

Ὑποστηρίζεται¹⁰, ὅτι ἡ λέξη Νικόδημος εἶναι ἐξελληνισμὸς τοῦ ἑβραϊκοῦ ὀνόματος Νακδαμόν (*Nakdam, Nakdimon*). Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως (νίκη + δῆμος) μᾶλλον συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ἀντιθέτου. Ὅτι, δηλαδή, εἶναι ἐξεβραϊσμὸς τῆς ἐλληνικῆς λέξεως Νικόδημος.

Ὁ Ἰωσήφ, πού χαρακτηρίζεται «εὐσχίμων βουλευτής» (Μαρκ. ιε, Λουκᾶ κγ, 50), μαζί μὲ τὸν Νικόδημο ἦσαν μέλη τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου. Ὁ Νικόδημος ἦταν «ἄρχων» τῶν Ἰουδαίων. Δηλαδή, λαϊκός, μέλος τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου καὶ Φαρισαῖος. Ὡς Φαρισαῖος ἀνῆκε στὴν ὀργανωμένη καὶ πολυμελῆ ομάδα (*societas*), πού ἀριθμοῦσε πάνω ἀπὸ 6.000 μέλη καὶ ἐκπροσωποῦσε τὶς ἐθνικιστικὲς ιδέες τοῦ Ἰσραὴλ⁷, καθὼς καὶ τὶς φανατικότερες ἀντιλήψεις περὶ Μεσσοῦ, πού ἐπιτελοῦνταν καὶ καυχόνταν

γιὰ τὴν πιστὴ τήρηση τοῦ Νόμου⁸. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του αὐτῆ, ὁ Νικόδημος μετεῖχε τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου, καὶ ἡ ὁποία ἦταν μία ἀπὸ τὶς προϋποθέσεις (βλ. Νο 4) συμμετοχῆς σ' αὐτό. Μὲ τὶς δύο αὐτὲς ιδιότητες, τοῦ Φαρισαίου καὶ μέλους τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου, ὁ Νικόδημος ἦταν νομικός. Τὴν νομικὴ ιδιότητα τοῦ Νικόδημου, ὑπαινίχθηκε πρῶτος ὁ ἰταλὸς καθηγητὴς *Carnelutti*, στὸ Διεθνὲς Συνέδριο Δικονομίας στὴ Βενετία, τὸ 1962.

4. Τὸ Μέγα Συνέδριο⁹. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ, μνημονεῦεται τὸ Μέγα Συνέδριο, ὡς ἡ ἀνώτερη Ἰουδαϊκὴ ἀρχὴ καὶ μάλιστα ὡς τὸ ἀνώτερο Ἰουδαϊκὸ Δικαστήριο. Ἡ λέξη ἀποτελεῖ ἀπόδοση τοῦ ἑβραϊκοῦ ὄρου *Sanhedrin* καὶ καλεῖται Μέγα πρὸς διάκριση ἀπὸ τὰ τοπικά, περιφερειακὰ συνέδρια. Ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 71 μέλη. Τὸ ὑποστηριζόμενο¹⁰ περὶ 120 μελῶν δὲν φαίνεται ἀκριβές.

Μέλος τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου γινόταν ὁ Ἰουδαῖος πού ἀνῆκε εἴτε στὴν τάξη τῶν Σαδδουκαίων, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονταν οἱ ἀρχιερεῖς, ἐκπρόσωποι τοῦ ἱερατείου καὶ θιασῶτες τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, εἴτε στὴν τάξη τῶν Φαρισαίων, ἐκπροσώπων τῶν νομομαθῶν¹¹. Μὲλη γίνονταν καὶ ἐπιφανεῖς Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὶς πλουσιότερες οἰκογένειες ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ λαοῦ, ὀνομαζόμενοι στὴν Καινὴ Διαθήκη, πρεσβύτεροι. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους προερχόταν ὁ πλούσιος, εὐσχίμων βουλευτὴς Ἰωσήφ, ὁ ἀπὸ Ἀρριμαθαίας. Ἄν καὶ ἐκπροσωποῦνταν οἱ τρεῖς κύριες μερίδες τοῦ Ἰσραὴλ (ἱερατεῖο, νομικοί, λαός), ὅμως τὸ Μέγα Συνέδριο ἦταν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴ τοῦ ἱερατείου καὶ τῶν νομικῶν (Σαδδουκαίων καὶ Φαρισαίων).

Τὸ Μέγα Συνέδριο εἶχε τριπλῆ ἀρμοδιότητα: α) διοικητικὴ, β) δικαστικὴ καὶ γ) περιορισμένη νομοθετικὴ, λόγῳ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ἔτσι, ἀσκοῦσε ἀστυνομικὴ ἐξουσία στοὺς Ἑβραίους μὴ Ρωμαίους

πολίτες για ένδοξεβραϊκές διενέξεις θρησκευτικής ή αστικής φύσεως, έχοντας την εξουσία να συλλαμβάνει και να τους φυλακίζει με δικά του όργανα (βλ. Ματθ. κατ', Πράξ. δ' 3 και ε' 17 - 18). Επίσης άσκούσε φορολογικά καθήκοντα και νομοθετούσε για θέματα αστικού και ποινικού δικαίου. Δίκαζε ύποθέσεις αστικής και ποινικής φύσεως, όπως μοιχεία, άποστασία πόλεως, τις δίκες περι ψευδοπροφητών και βλασφημιών, όπως επίσης άποφαινόταν άμετάκλητα σε ζητήματα νομικά, επί των οποίων διαφωνούσαν τα τοπικά ιουδαϊκά δικαστήρια (βλ. Ματθ. κατ' 65, Ίωάν. ιθ', 7).

Το Μέγα Συνέδριο όνομαζόταν και Βουλή ή Βουλευτήριο. Όσοι όμως χρησιμοποιούσαν τους όρους αυτούς, όπως ο Ίωσηπος, που με την έλληνολατρεία του το Συνέδριο όνομάζει Βουλή και τους Φαρισαίους φιλοσοφικό σύστημα, όμοιο των Στωϊκών, όπως και ο ποιητής του δευτέρου Καθίσματος της Μεγάλης Τρίτης (*Βουλευτήριο Σωτήρ...*) άποβλέπουν περισσότερο στα διοικητικά και νομοθετικά καθήκοντα του Συνεδρίου. Τόπος συνεδρίασεως ήταν ο εκτός της πόλεως καλούμενος Ξυστός. Ός προς τη δυνατότητα συνεδρίασεως και άλλου, ύπάρχει διαφωνία. Καταφατικοί είναι οί Τραπεζούντιος και Νεστορίδης, άρνητικός ο Φιλιππίδης, που όμιλεί περι παρατυπίας¹².

Το πολίτευμα των Ίουδαίων ήταν θεοκρατικό. Κέντρο ήταν ο νόμος του Μωυσέως, τον όποιο ώφειλε να γνωρίζει κάθε Ίουδαίος. Τα νομομαθή μέλη του Συνεδρίου, που άποκαλούνταν Γραμματείς, Νομικοί, Διδάσκαλοι, είχαν το πρόσθετο καθήκον, πέραν από τη συμμετοχή στις εργασίες του, να διδάσκουν τον Νόμο στον λαό.

5. *Η συνομιλία Ίησού - Νικοδήμου.* Ο εύαγγελιστής Ίωάννης περιγράφει συνομι-

λία του Ίησού με τον Νικοδήμο, ή όποία όπως φαίνεται (Ίωάν. ιθ', 39) ήταν ή πρώτη. Ασφαλώς θα έπακολούθησαν και άλλες. Η συνομιλία έγινε νύκτα. Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να άποδοθεί σε φόβο του Νικοδήμου. Και τούτο, διότι, α) κατά την προσέλευσή του εξέφραζε τη γνώμη και άλλων συναδέλφων του για τον Ίησού (Ίωάν. γ' 2). β) Χρονικά ή επίσκεψη έγινε σε εποχή κατά την όποία είχε άναπτυχθεί το ενδιαφέρον για τον Ίησού και δεν είχε δημιουργηθεί το έναντίον του έχθρικό κλίμα από τους Φαρισαίους. γ) Ο Νικοδήμος κάθε άλλο παρά δειλός ύπήρξε, όπως το απέδειξε μετέπειτα σε πολύ κρίσιμες στιγμές (άπόπειρα συλληψεως, δίκη, άποκαθήλωση). Συνεπώς, δεν εύσταθεί ο ίσχυρισμός¹³, ότι ή νυκτερινή επίσκεψη όφειλόταν σε φόβο. Το όρθόν είναι ότι ο Νικοδήμος άκολούθησε τη συνήθεια των διανοουμένων της εποχής του να συζητούν σε ώρες νυκτερινές, διότι θεωρούσαν τη νύκτα κατάλληλη για την μελέτη του Νόμου, λόγω της μονώσεως και της ήσυχίας, που μπορούσαν να επιτύχουν¹⁴.

Ο Νικοδήμος προσήλθε έπηρεασμένος από τα θαύματα του Χριστού, που μαρτυρούσαν τη θεία καταγωγή του και έθεσε το εύκόλως ένουόμένο έρώτημα του τρόπου άποκτήσεως της βασιλείας των ούρανών. Δίνεται έτσι ή άφορμή στον Ίησού για την ύψηλοτάτου επιπέδου συνομιλία που είχε με όποιοδήποτε άλλο Ίουδαίο. Αναγκαία προϋπόθεση, λέγει ο Ίησους, είναι ή άναγέννηση του ανθρώπου. Ο Νικοδήμος νόμισε ότι πρόκειται για τη φυσική γέννηση, ή όποία μία φορά συντελείται και άπορώντας γι' αυτό, ο Ίησους διευκρινίζει, ότι πρόκειται περι πνευματικής άναγεννήσεως. Η παρερμηνεία του Νικοδήμου όφείλεται στο ότι αυτός ως Ίουδαίος, κάτοχος της έξ άποκαλύψεως αλήθειας, νόμιζε ότι δεν είχε άνάγκη πνευματικής άναγεννήσεως, όπως οί ειδωλολάτρες.

Ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸ βάπτισμα ποῦ καθαρίζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα. Μόνο ἔτσι, θὰ ἔχουμε ριζικὴ ἀλλαγὴ ἀρχῶν, συναισθημάτων καὶ σκοπῶν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴ γέννηση ὁ ἄνθρωπος εἶναι περισσότερο σάρκα ποῦ κυριαρχεῖ στὸ πνεῦμα, ὄντας ὑπὸ τὴν ἐπιρροή τῶν ἀδυναμιῶν του, τῆς ἐμφυτῆς ροπῆς πρὸς τὴν ἁμαρτία. Ἡ ψυχὴ του ὅμως, ποῦ εἶναι οὐσία πνευματικὴ, χωρὶς τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση παραμένει αἰχμάλωτη στὰ γῆινα. Μόνο τὸ πνεῦμα (ἢ ψυχὴ) τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἀνάγκη καὶ μπορεῖ νὰ ἔλθει σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸ ἀπόλυτο πνεῦμα, τὸν Θεό, καὶ ὄχι ἢ ἀνόμοια πρὸς αὐτὸ σάρκα.

Ἐὰν δὲν ἐννόησε αὐτὰ ὁ Νικόδημος τότε, τὰ κατανόησε ἀσφαλῶς μετὰ τὴν Πεντηκοστή. Ὁ Ἰησοῦς, ἐπειδὴ γνώριζε τὴ διάνοια τοῦ συνομιλητῆ του, διατύπωσε τέτοιες ἀλήθειες. Ἀπόδειξη περὶ τούτου, ὅτι ὁ Νικόδημος δὲν ἐκφράζει ἀμφιβολία, ἀλλὰ τὴν ἐκπληξὴ του (Ἰωάν. γ', 9, *πῶς δύναται γενέσθαι ταῦτα;*) πῶς εἶναι δυνατὴ τέτοια ριζικὴ ἀλλαγὴ καὶ μάλιστα ἀφανῶς. Μὲ τὴν ἐρώτησή του αὐτῆ, δίδει ἀφορμὴ στὸν Ἰησοῦ νὰ παρατηρήσει, ὅτι ὤφειλε νὰ τὸ γνωρίζει ὡς διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ (Ἰωάν. γ' 10, *σὺ εἶ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ οὐ γνώσκεις;*). Ἡ προσαγόρευση του ὡς διδασκάλου δήλωνε αὐτὸν ποῦ εἶχε ὑποχρέωση νὰ διδάσκει τὸ νόμο στὸν λαό, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του στὸ Συνέδριο καὶ ὡς Φαρισαίου, ὅπως προαναφέρθηκε.

Στὴ συνέχεια, ὁ Ἰησοῦς, ἐκθέτει τὸν σκοπὸ τῆς ἐλεύσεώς του καὶ τοῦ ἔργου του στὴ γῆ, ποῦ συνίσταται ὄχι στὴν κρίση ἀλλὰ στὴ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ὄχι μόνο τῶν Ἰουδαίων. Ἡ σωτηρία θὰ κορυφωθεῖ μὲ τὴν Σταύρωση καὶ τὴν Ἀνάσταση, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς νίκης ἐπὶ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας. Διὰ τῆς σταυρώσεως ὁ ἄνθρωπος θὰ γίνῃ ἐλεύθερος στὸ νὰ πράττει τὸ ἀγαθό. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νυκτερινῆς

συνομιλίας φαίνεται ἀπὸ τὴν μετέπειτα συμπεριφορὰ τοῦ Νικόδημου ἀπέναντι στὸν Χριστό.

6. Ὁ Νικόδημος ἀποτρέπει τὴ σύλληψη. Ἦταν τελευταία ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας, ὅταν οἱ Φαρισαῖοι, ἐνῶ δίδασκε ὁ Ἰησοῦς τὸν λαό, ἐπεχείρησαν νὰ τὸν συλλάβουν, διὰ τῶν ὑπηρετῶν τους. Αὐτοὶ ὅμως ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι, διότι ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὴ διδασκαλία του, λέγοντας *«οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος»* (Ἰωάν. ζ', 46). Οἱ Φαρισαῖοι ἐξωργίσθησαν καὶ τοὺς ἐπέτιμψαν λέγοντας ὅτι οὐδεὶς ἄρχοντας πίστεψε σ' αὐτὸν τὸν πλάνο, παρὰ μόνο ὁ ὄχλος ποῦ εἶναι καταραμένοι, γιατί ἀγνοεῖ τὸν Νόμο. Τότε ἀκριβῶς ἐπεμβαίνει ὁ Νικόδημος λέγοντας *«μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον καὶ γινῶ τί ποιεῖ»* (Ἰωάν. ζ', 51). Δὲν παρουσιάζεται ἀμέσως ὡς ὑπερασπιστῆς τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ ὡς τηρητῆς τοῦ νόμου. Ἐνῶ κατηγοροῦσαν τὸν λαὸ γιὰ ἄγνοια τοῦ νόμου, αὐτὸς ἀντιστρέφει τὴν κατηγορία ἐμμέσως πλὴν σαφῶς, πρὸς τοὺς Φαρισαίους. Τοὺς ὑπενθυμίζει τὴν παγκοσμίου ἰσχύος θεμελιώδη δικονομικὴ ἀρχὴ ποῦ εἶχε συλλάβει καὶ ἐκφράσει ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ σκέψη *«μηδενὶ δίκην δικάσης πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσης»*. Δικαίωμα ἱερὸ καὶ ἀπαραδίαστο, ποῦ καθιέρωνε ρητῶς ὁ Μωσαϊκῶς νόμος (Δευτ. α', 16). Στοιχειώδης σήμερα κανόνας (ἄρθ. 20 Συντ., ἄρθ. 110 ΚΠολΔ, 273, 366 ΚΠοινΚ, 41 ΚΔΔ), ποῦ ἐπιτάσσει τὴ δυνατότητα τῆς αὐτοπρόσωπης παρουσίας καὶ ἀκροάσεως τοῦ κατηγορουμένου καὶ γενικῶς τῶν διαδίκων. Τὸν κανόνα αὐτόν, πρῶτος ὁ Θεὸς ἐθέσπισε καὶ ἐφάρμοσε, καλώντας σὲ ἀπολογία τοὺς πρωτοπλάστους προτοῦ τοὺς τιμωρήσει (Γεν. φ' 9, 14). Ἐκτοτε τὸ δικαίωμα ὑπερασπίσεως ἐμφυτεύθηκε στὸν ἄνθρωπο καὶ ἔγινε ἓνα μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὥστε νὰ λέμε ὅτι πρόκειται γιὰ δικαίωμα παλαιὸ

ὄσο και ἡ ἀνθρωπότητα¹⁵.

Ὁ Νικόδημος, μὲ τὴν ἀνωτέρω φράση του γίνεται κήρυκας και τῆς ἄλλης δικονομικῆς ἀρχῆς: τῆς δημιουργίας δικανικῆς πεποιθήσεως ὡς προϋποθέσεως τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως. Ἀμφισβητεῖ, ὁ Νικόδημος ὁμως ἐμμέσως και τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες δὲν πιστεῦει στὸν Ἰησοῦ. Ἡ ὑβριστικὴ φράση, μήπως εἶναι ἀπὸ τὴ Γαλιλαία, ἦταν ἡ ἀπάντηση τῶν Φαρισαίων («μη και σὺ ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶ; ἐρεῦνησον και ἴδε ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγγήγερται» Ἰω. ζ' 52).

7. Ὁ Νικόδημος κατὴ τὴ δίκη τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὴ σύλληψη και τὴν εἰσαγωγή σὲ δίκη τοῦ Ἰησοῦ ὡς ψευδοπροφήτου ἐρωτᾶται ποῖα ἦταν ἡ στάση τοῦ Νικόδημου. Τρεῖς γνώμες διατυπώθηκαν, ἀφοῦ κανεῖς ἀπὸ τοὺς εὐαγγελιστὲς δὲν ἀναφέρει κάτι. Κατὰ τὴν πρώτη γνώμη¹⁶, οἱ Ἰωσήφ και Νικόδημος ἀπουσίαζαν ἀπὸ τὸ Συνέδριο. Ὁ μὲν Ἰωσήφ διότι «οὐκ ἦν συγκατατιθέμενος τῇ βουλῇ και τῇ πράξει αὐτῶν», ὁ δὲ Νικόδημος, διότι εἶχε ἐκφραστεῖ ὀξύτατα γιὰ τὴν παράνομη βιαιοπραγία τῶν Φαρισαίων. Κατὰ τὴ δεύτερη γνώμη¹⁷, ὁ Ἰωσήφ δὲν μποροῦσε νὰ κάνει κάτι και ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸ Συνέδριο. Κατὰ τὴν τρίτη γνώμη¹⁸, οἱ δύο μαθητὲς συμμετεῖχαν στὴ δίκη και παρενέβαλαν προσκόμματα στὴν ἐκ τῶν προτέρων ἀπόφαση τοῦ Συνεδρίου. Ἡ γνώμη αὐτὴ εἶναι και ἡ ὀρθότερη, διότι ἐναρμονίζεται μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς δίκης. Ἐξηγεῖ, γιὰ τὸ Καϊάφας χρησιμοποίησε τὸ ἐσχατο ἀποδεικτικὸ μέσο, τὸν ὄρκο τοῦ κατηγορουμένου, ὅπου κατ' ἐξαιρέση μποροῦσε νὰ θεμελιωθεί δικαστικὴ ἀπόφαση. Και τοῦτο, διότι ἴσχυε ἡ ἀρχὴ «ἐπὶ δύο μαρτύρων σταθίσει παν ῥήμα» (πρβλ. και Δευτ. ιζ'). «Ἐπὶ δυοὶ μάρτυρον ἢ ἐπὶ τρισὶν μάρτυρον ἀποθανεῖται ὁ ἀποθνήσκων, οὐκ ἀποθανεῖται ἐφ' ἐνὶ μάρτυρι»¹⁹. Οἱ δύο ψευδομάρτυρες εἶχαν βρεθεῖ και ἐξετασθεῖ. Ὅμως, γιὰ νὰ καμφθοῦν οἱ ἀντιρρήσεις τῶν

δύο μαθητῶν - μελῶν τοῦ Συνεδρίου, κάλεσαν τὸν Ἰησοῦ νὰ ὀρκισθεῖ. Μὲ τὸ «οὐ εἶπας» στὴν ἐρώτηση εἰναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καταδικάσθηκε εἰς θάνατον, ἐπὶ βλασφημία τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς καταδικάσθηκε ἀπὸ τὸ Ἰουδαϊκὸ δικαστήριο και ὄχι ἀπὸ τὸν Πόντιο Πιλάτο, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ρώμης εἶχε τὸ δικαίωμα ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς (*jus gladii*). Ἐπίσης, ὁ σταυρικὸς θάνατος δὲν συνηθίζοταν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη²⁰.

8. Ἀποκαθίλωση - Ἐνταφιασμὸς. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς συλλήψεώς του ὁ Ἰησοῦς ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του. Μόνον ὁ Ἰωάννης τὸν ἀκολούθησε στὸν Γολγοθᾶ. Ὡς ἄνθρωποι ὑπέκυψαν στὸν φόβο, ἀκόμα και ὁ Πέτρος. Μετὰ τὸ τετέλεσται ἐμφανίζονται οἱ δύο ἐπίσημοι - κρυφοὶ μαθητὲς. Λόγω τῆς ιδιότητάς τους, οἱ Ἰωσήφ και Νικόδημος θὰ συνδέονταν μὲ φίλια. Και ἐνδεχομένως, ὁ Ἰωσήφ, ποῦ ὤφειλε τὴ θέση του στὸ Συνέδριο στὴν κοινωνικὴ του και μόνον θέση, νὰ ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὸν Νικόδημο, ποῦ εἶχε και νομικὴ παιδεία, και θὰ τὸν ἐνθάρρυνε. Ὁ Ἰωσήφ κατόπιν προσυνηνοήσεως μὲ τὸν Νικόδημο, πῆγε στὸν Πιλάτο και ζήτησε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Νικόδημος δὲν πῆγε, ἀλλὰ ἔφερε «μίγμα σμύρνης και ἀλόης ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν». Ὅτι δὲν συνόδευσε ὁ Νικόδημος τὸν Ἰωσήφ στὸν Πιλάτο δὲν ὀφείλεται σὲ φόβο, ἀλλὰ στὸν καταμερισμὸ τῶν ἐνεργειῶν τους. Ἐξᾶλλου, ὁ Ἰωσήφ ὡς πλούσιος ἦταν φίλος τοῦ Πιλάτου²¹, ὥστε μειώνονταν τὰ τυχὸν ἐμπόδια. Τέλος, ἦδη «ἡμέρα ἦν Παρασκευὴ και Σάββατον ἐπέφωσκε», ἡμέρα μεγάλης ἐορτῆς, κατὰ τὴν ὁποία δὲν ἔπρεπε νὰ μείνουν στὸν σταυρὸ τὰ σῶματα τῶν σταυρωθέντων. Ἡ ἐνέργεια τῆς ἀποκαθίλωσης και τοῦ ἐνταφιασμοῦ στὸν ιδιόκτητο τάφο τοῦ Ἰωσήφ (Μάρκ. ιε', 47), ἀπαιτοῦσε ιδιαίτερο θάρρος και τόλμη, ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ἡ κατηγορία, μὲ τὴν ὁποία

καταδικάστηκε ὁ Χριστός, τὰ ἐρεθισμένα πνεύματα καὶ γενικῶς τὸ ἐμπαθὲς κλίμα.

9. Ἀντὶ ἐπιλόγου. Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀσφαλεῖς πληροφορίες γιὰ τὸν Νικόδημο. Μία παράδοση τοῦ ε' αἰῶνα λέγει, ὅτι καθαρῆθηκε ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του, ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ὅταν ἀπεβίωσε, ἐνταφιάσθηκε ἀπὸ τὸν Γαμαλιήλ, κοντὰ στὸν πρωτομάρτυρα Στέφανο στὰ Καφαργάμαλα. Ἐπίσης, σ' αὐτὸν ἀποδίδεται ἕνα εὐαγγέλιο ἀπὸ τὰ καλούμενα ἀπόκρυφα, ἂν καὶ ἀπὸ τὸ ὕφος του εἶναι ἐκδηλὸν ὅτι ὁ συγγραφέας του ἐστρεφεῖτο μορφώσεως. Ἔγινε πιστὸς ὁπαδὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Κυρίου, ἀπὸ τὴ νυκτερινή τους συνομιλία. Δὲν ὑπῆρξε ἕνας τῶν δώδεκα. Ἴσως, γιὰ τὸν δὲν τοῦ εἶπε τὸ ἀκολουθεῖ μοι. Δὲν ἦταν δειλία ἢ διατήρηση τῆς θέσεώς του στὸ Συνέδριο. Ἴσως θέλησε νὰ ὑπηρετήσει τὸν Κύριο ἀπὸ τὴ θέση αὐτή, συγκρατώντας τὴ μαγία τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Ἰησοῦ. Δὲν τὸν ἀρνήθηκε, ἀλλὰ ὅταν δόθηκε ἡ εὐκαιρία τὸν ὁμολόγησε. Αὐτὸν τὸν ἄνδρα τιμᾷ ἡ ἐκκλησία τὴν Τρίτη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, τὴ γνωστὴ Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων μὲ τὸ ἀπολυτίκιο: «Χριστὸν τὸν Κύριον, ἐν νυκτὶ ἐπεσκέψατο ἀναγέννησιν ἄνωθεν ἐκδιδαχθεὶς ἐμαθήτευσεν ὡς κεκρυμμένος ἀπόστολος. Εὐθαρσῶς διεφάνει πρὸς Φαρισαίους καὶ Γραμματεῖς τὸν Σωτῆρα διώκοντας. Ὁν νεκρὸν καθεῖλεν ἐκ τοῦ σταυροῦ μῦρα τῆ ταφῆ ἐνεγκὼν, Νικόδημος ὁ ἐνθερμος».

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΟΪΛΕΝΤΑΚΗΣ

Δρ. Νομ., Πρόεδρος Ἐφετῶν Διοικ. Δ/ρίων

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Ὁ ἀείμνηστος προσφιλὴς καθηγητὴς, μοῦ εἶχε ὑποδείξει τὴ νομικὴ ιδιότητα τοῦ Νικόδημου, προσθέτοντας, καὶ μάλιστα δικονομολόγου, καθὼς καὶ τὴ σχετικὴ ἀνακοίνωση τοῦ ἰταλοῦ καθηγητῆ *Caprelutti*. Ἡ μελέτη εἶδε τὸ πρῶτον τὸ φῶς στὸ ὁμότιτλο περιοδικὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσὸς τὸ 1985, σελ. 33 ἐπ.
2. Ἄ. Φυτράκης, Λεῖψανα καὶ τάφοι μαρτύρων, 1955.
3. Σφακιανὸς εἰς περιοδικό, Πάντανος 1935, σελ. 651, Ἰ. Συκουτρῆς, εἰς περιοδικὸν Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 1924, σελ. 406, Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 1959, σελ. 331.
4. Βλ. *E. Dugit, L' aegorape athenien*, 1867, σελ. 211, Κ. Παμμαχιάλοπουλου, Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις 1881, σελ. 107 ἐπ.
5. Ν. Δαμαλά, Ἔρμ. Καινῆς Διαθήκης τόμ. 4^{ος}, 1940, σελ. 162 ἐπ.
6. Π. Μπρασιώτης, Ἔγκυκλ. Ἐλευθεροδάκη, λ.
7. Ἰ. Παπασταύρου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἱστορίαν 1969, σελ. 89 - 90, τοῦ ἴδιου, Ρωμαϊκὴ ἱστορία, 1967, σελ. 194.
8. Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, 1954, σελ. 104.
9. Βλ. Α. Φιλλιππίδου, Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, 1958 σελ. 441 ἐφ., Κ. Ἡλιόπουλου, Ἡ δίκη τοῦ Χριστοῦ, 1984, σελ. 27 ἐφ.
10. Τραπεζούντιου, Ἡ δίκη τοῦ Ἰησοῦ, σελ. 141.
11. Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Πράξεις, σελ. 147 - 150. Ἰ. Παπασταύρου, Ρωμαϊκὴ ἱστορία, σελ. 194, *Bonsirven, Les Juifs et Jesus*, 1937, σελ. 176 ἐφ.
12. Νεστορίδου Ἡ δίκη τοῦ Ἰησοῦ, 1875, σελ. 60, Τραπεζούντιου, ἄνωτ. σελ. 145, Φιλλιππίδου, ἄνωτ. σελ. 447.
13. Δαμαλά, ἄνωτ. σελ. 162.
14. Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σελ. 105.
15. Μ. Στασινοπούλου, Τὸ δικαίωμα ὑπερασπίσεως 1974, σελ. 50.
16. Α. Φιλλιππίδου, ἄνωτ. σελ. 529 σημ. 6.
17. Ν. Δαμαλά, ἄνωτ. σελ. 722.
18. Χ. Τραπεζούντιου, ἄνωτ. σελ. 301.
19. Κ. Ἡλιόπουλου, ἄνωτ. σελ. 41 - 44.
20. Βλ. ἐκτενῶς, Κ. Ἡλιόπουλου, ἄνωτ. σελ. 122 ἐφ. 193 ἐφ.
21. Ν. Δαμαλά, ἄνωτ. τόμ. 3^{ος} σελ. 718.

ΠΟΣΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΑΛΟ; ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Μέρος Β')

Πρακτικά, μέσα από τον άκραίο υποκειμενισμό στην ήθικη, επιστρέφουμε στο πολύ γνωστό πρωταγώρειο «*πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος*», δηλαδή, «ό άνθρωπος -ή ίσως καλύτερα το άτομο- είναι το μέτρο για όλα τα πράγματα»¹. Άκόμα καλύτερα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι σήμερα καταλήγουμε σε κάτι που μοιάζει πολύ με τον άρχαίο σκεπτικισμό, με ένα δηλαδή φιλοσοφικό ρεύμα που γεννήθηκε μέσα στην αρχαία ελληνική σκέψη σαν διαβρωτικό φαινόμενο, σαν το σαράκι, που γεννιέται μέσα στο ξύλο και το κατατρώγει. Με απλά λόγια, ο σκεπτικισμός τραβούσε στα άκρα την απλή διαπίστωση ότι ο κάθε λόγος έχει τον αντίλογό του: Κάθε τι, έλεγαν οι Σκεπτικοί, μπορεί έξισου καλά να υποστηριχθεί, όπως και να απορριφθεί ο λόγος που υποστηρίζει κάτι και ο λόγος που το απορρίπτει (για παράδειγμα ο λόγος που υποστηρίζει ότι η εγκράτεια είναι καλή και ο λόγος που αντιτείνει ότι η εγκράτεια είναι κακή) έχουν την ίδια ακριβώς δύναμη, είναι *ισοσθενείς*. Εύθυσ με το που θα συνειδητοποιήσει ο άνθρωπος την *ισοσθένεια* όλων των λόγων και όλων των πραγμάτων, οδηγείται σε μία αποστασιοποίηση, μία «*εποχή*», όπως την έλεγαν οι Στωϊκοί, δηλαδή δεν υποστηρίζει ούτε απορρίπτει πλέον τίποτε. Και μέσα από την αποστασιοποίηση αυτή, ο άνθρωπος μπορεί κατά τους Σκεπτικούς να κατορθώσει τον στόχο της *άταραξίας*, δηλαδή την άσχησία και γαλήνη της ψυχής².

Αν προσέξουμε, θα διαπιστώσουμε ότι εμείς σήμερα κατ' ουσίαν εφαρμόζουμε με συνέπεια στην ήθικη τον άκραίο σκεπτικισμό των αρχαίων. Έχουμε δηλαδή πρα-

κτικά καταλήξει να φρονούμε ότι σχεδόν σε όλα τα μείζονα ήθικα προβλήματα (π.χ., εϋθανασία, αμβλώσεις, επίβολη θανατικής ποινής), αλλά και στα ήθικα διλήμματα της καθημερινής ζωής, τα υπέρ και τα κατά είναι μοιρασμένα (ό,τι ακριβώς έλεγαν οι Σκεπτικοί, ότι ο λόγος που υποστηρίζει κάτι και ο λόγος που το αρνείται έχουν την ίδια δύναμη, είναι *ισοσθενείς*). Πεισιμένοι λοιπόν για την *ισοσθένεια* των υπέρ και των κατά, θεωρούμε «χάσιμο χρόνο» την προσπάθεια να κρίνουμε κάτι ήθικα, και προτιμάμε να αποστασιοποιούμαστε από τα ήθικα ζητήματα και να λέμε ότι ο καθένας μπορεί να σκέφτεται και να πράττει όπως θέλει.

Εν τούτοις, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η αποστασιοποίηση είναι ίσως μία στάση που θα μπορούσαμε να υιοθετήσουμε σε θέματα που αφορούν τη γνώση, δεν είναι όμως μία στάση που θα μπορούσαμε να υιοθετήσουμε σε θέματα που άπτονται της ήθικης. Θα μπορούσαμε δηλαδή πράγματι να πούμε, για παράδειγμα, «δεν με ενδιαφέρει αν ισχύει ή όχι η τάδε φιλοσοφική θεωρία» τα υπέρ και τα κατά είναι μοιρασμένα, και εγώ προτιμώ να απέχω και να μην ασχολούμαι με το θέμα». Αυτό όμως δεν θα μπορούσαμε να το πούμε για θέματα που άπτονται της ήθικης γιατί, απλούστατα, η ήθικη δεν είναι θεωρία· η ήθικη είναι πρώτα και κύρια πράξη, και έτσι η ίδια η ζωή μας αναγκάζει εκ των πραγμάτων να πάρουμε θέση στα ήθικα διλήμματα, πράττοντας είτε το ένα είτε το άλλο, όταν βρεθούμε αντιμέτωποι με αυτά. Άρα το ζήτημα δεν είναι αν κάποιος θα πάρει θέση σε ένα ήθικο δίλημμα ή όχι· διότι ο καθένας αναγκάζεται εκ

τῶν πραγμάτων νὰ πάρει θέση πράττοντας εἴτε ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, ὅταν βρισκεται ἀντιμέτωπος μὲ ἓνα ἠθικὸ δίλημμα· τὸ ζήτημα δὲν εἶναι λοιπὸν ἂν θὰ πάρει κανεὶς θέση ἢ ὄχι, ἀλλὰ ἂν αὐτὸ ποῦ θὰ ἐπιλέξει νὰ πράξει, ὅταν ἔλθει ἀντιμέτωπος μὲ τὸ ἠθικὸ δίλημμα, θὰ εἶναι συνειδητὴ καὶ τεκμηριωμένη ἐπιλογή, ἢ ἂν ἀπλῶς θὰ πράξει στὴν τύχη, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ἀπὸ τίς περιστάσεις, ὅπως τὸ ἀκυβέρνητο πλοῖο μέσα στὴν καταιγίδα. Ἄν, τώρα, κάποιος ἐπιλέγουν νὰ υἱοθετοῦν μίαν στάση ἀποστασιοποίησης ἀπέναντι στὰ ἠθικὰ θέματα καὶ ἀπλῶς πράττουν στὴν τύχη ἀγόμενοι καὶ φερόμενοι - καὶ ἀσφαλῶς ὑπάρχουν τέτοιοι πολλοί -, αὐτοὶ σίγουρα εἶναι οἱ τελευταῖοι ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἰσχυρισθοῦν πῶς στὴ ζωὴ τους πράττουν ὅ,τι θέλουν. Μία τέτοια στάση ἀποστασιοποίησης ἀπὸ τὰ ἠθικὰ προβλήματα, ἢ ὅποια καταλήγει νὰ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο ἔρμαιο τῶν περιστάσεων, πρακτικὰ καταργεῖ τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία. Διότι ἐλευθερία ἔχουμε, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι κύριος τῶν περιστάσεων, καὶ ὄχι βεβαίως ὅταν εἶναι δούλος τους. Καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει, παρὰ ὅταν ὁ ἄνθρωπος πράττει κατ' ἐπίγνωσιν.

Ἐνα ἄλλο σημεῖο ποῦ πρέπει νὰ τονίσουμε εἶναι ὅτι ὁ ἀπόλυτος ἠθικὸς ὑποκειμενισμὸς ὄχι μόνον δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὴν πράξη, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ καν νὰ σταθεῖ στὴ θεωρία, καθὼς αὐτο-ἀντιφάσκει καὶ αὐτο-ἀναιρεῖται. Πράγματι, ἀκοῦμε τοὺς θιασῶτες τοῦ ἀπόλυτου ὑποκειμενισμοῦ νὰ ὑποστηρίζουν μὲ πάθος ὅτι στὰ θέματα τῆς ἠθικῆς τὰ πάντα εἶναι σχετικὰ. Ἄν αὐτὴ εἶναι μίαν πρόταση μὲ ἀπόλυτη καὶ καθολικὴ ἰσχὺ, ἂν δηλαδὴ πράγματι τὰ πάντα εἶναι σχετικὰ, τότε δίχως ἄλλο αὐτὸ θὰ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν πρόταση - θεμέλιο τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, τὴν πρόταση δηλαδὴ «τὰ πάντα εἶναι σχετικὰ» καὶ αὐτὴ, ἐξίσου, θὰ εἶναι σχετικὴ. Ἄρα, μὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ, τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ὑπάρχουν ἀντικειμενικὲς ἠθικὲς ἀξίες. Διαπιστώνουμε λοιπὸν ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι ἀπόλυτος στὴ

σχετικοκρατία του, χωρὶς νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ τὴν ἴδια τὴ σχετικοκρατία. Ὁ ἀπόλυτος λοιπὸν ἠθικὸς ὑποκειμενισμὸς δὲν στέκει καν θεωρητικά, καθὼς αὐτο-ἀντιφάσκει καὶ αὐτο-ἀναιρεῖται.

Ἄν λοιπὸν ὡς κοινωνία ἔχουμε φθάσει, ἢ τουλάχιστον εἴμαστε κοντὰ στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ποῦ ἡ ἠθικὴ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζεται πλέον μὲ μίαν σχεδὸν ἰδιωτικὴ γλῶσσα, κατανοητὴ μόνον ἀπὸ τὸν χρήστη της, αὐτὸ τὸ φαινόμενο δὲν μπορούμε νὰ τὸ θεωρήσουμε θετικὸ, οὔτε μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ περηφάνεια ὅτι Νά, αὐτὸ εἶναι τὸ ἠθικὸ μοντέλο συμπεριφορᾶς ποῦ ἔχει νὰ παρουσιάσει ἡ ἐποχὴ μας! Διότι πῶς νὰ μὴν εἶναι ἀνησυχητικὸ τὸ φαινόμενο, ὅπου ἄνθρωποι ποὺ ζοῦν μαζὶ καὶ σχεδὸν εὐθυγραμμίζονται - καὶ μάλιστα συχνὰ σὲ βαθμὸ ἰσοπέδωσης - σὲ ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἄλλων ἐπιπέδων (στὴν ἐπιστήμη, τὴν τεχνολογία, τὴν πολιτικὴ, τὴν ψυχαγωγία, τὸν ἀθλητισμὸ), δὲν μπορούν ἐν τούτοις στοιχειωδῶς νὰ ἐπικοινωνήσουν σὲ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ πῶς ἀξίζει νὰ ζῆ κανεὶς καὶ πῶς ὄχι, σὲ θέματα δηλαδὴ ἐντελῶς θεμελιώδη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τίς κοινωνίες. Εἶναι ἀνησυχητικὸ νὰ νιώθουμε ὅτι ζοῦμε σὲ μίαν ἄλλη Βαβέλ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι μιλοῦν ὁ καθένας τὴ δικὴ του γλῶσσα, μὴ γλῶσσα ἀκατανόητη ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Τὸ μέλλον μῆς τέτοιας κοινωνίας εἶναι τόσο εὐόωνο, ὅσο καὶ τὸ χτίσιμο τοῦ πύργου τῆς Βαβέλ.

Ἄν κάτι φέρνει τοὺς ἀνθρώπους κοντὰ, εἶναι ἡ δυνατότητα τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τοῦ μοιράσματος κοινῶν ἐμπειριῶν καὶ ἀντιλήψεων. Ἄν αὐτὸ καταστεῖ ἀδύνατον, τότε τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπινων σχέσεων καὶ τῶν ἀνθρώπινων κοινωνιῶν διαγράφεται ἐφιαλτικὸ. Καὶ κανεὶς βεβαίως δὲν θὰ ἐφθανε στὰ παραπάνω ἀπαισιόδοξα συμπεράσματα, ἂν ὁ ἠθικὸς ὑποκειμενισμὸς εἶχε σχέση μόνον μὲ τὴν ἀναγνώριση ὅτι ὑπάρχουν κάποιες διαφορὲς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλὰ εἶναι ἀνησυχητικὴ ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ διαφορὲς αὐτὲς εἶναι τόσο οὐσιώδεις, ὥστε νὰ δημιουργοῦν ἓνα ἀγεφύρωτο χά-

ομα μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἓνα χάσμα πού καθιστᾷ τὴν ἠθικὴ ἐπικοινωνία - πολλῶ δὲ μᾶλλον τὴν ἠθικὴ συμφωνία - ἀδύνατη.

Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἔστιν ἓνα σημεῖο πού πρέπει νὰ τονίσουμε μὲ κάθε δυνατὴ ἔμφαση, ἓνα σημεῖο ἀληθινὰ κομικὸ γιὰ τὴν ἀνασκευὴ τοῦ ὑποκειμενισμοῦ στὴν ἠθικὴ. Καὶ τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ὅτι μπορεῖ μὲν πράγματι νὰ ὑπάρχουν διαφορὲς ἀπὸ πολιτισμὸ σὲ πολιτισμὸ, ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ, ἢ ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο, ὅπως ἄλλωστε καθίσταται φανερό καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα πού φέραμε σὲ αὐτὴ τὴ μελέτῃ ἀλλὰ - καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖο πού πρέπει νὰ προσέξουμε ἰδιαιτέρως - αὐτὴ ἡ παραδοχὴ τῶν διαφορῶν δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίζει νὰ βλέπουμε *τίς ὁμοιότητες* πού κρύβονται πίσω ἀπὸ τίς φαινομενικὲς διαφορὲς. Γιατὶ πολὺ συχνὰ οἱ διαφορὲς αὐτὲς μπορεῖ νὰ μὴ εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ διαφορετικοὶ τρόποι ἐκδήλωσης μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀξίας.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἑξῆς παράδειγμα ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἱστορία: Ὁ Ἡρόδοτος, ἀναφερόμενος στοὺς Μασσαγέτες, ἓνα λαὸ πού κατοικοῦσε βόρεια τῆς Κασπικῆς στέππας, γράφει, ὄχι χωρὶς κάποια ἀποστροφή, ὅτι οἱ Μασσαγέτες... θυσίαζαν καὶ ἔτρωγαν(!) τοὺς ἠλικιωμένους γονεῖς τοὺς³¹! Ἀνάλογη ὅμως ἀποστροφή καὶ φρίκη εἶναι πιθανόν ὅτι θὰ δοκίμαζαν καὶ οἱ Μασσαγέτες, ἂν πληροφοροῦνταν ὅτι οἱ Ἕλληνας... ἔκαιγαν τοὺς δικούς τους.

Ὅσο καὶ ἂν αὐτὸ τὸ περιστατικὸ δίνει τὴν ἐντύπωση παραδείγματος ἀκραίου σχετικισμοῦ, ὅμως στίς συνήθειες καὶ τῶν δύο λαῶν ὑπάρχει γὰτὶ τὸ ἀπολύτως κοινόν: Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, καθένας μὲ τὸν τρόπο του, *τιμοῦσαν* τοὺς πεθαμένους γονεῖς τοὺς. Ἄν δηλαδὴ οἱ Μασσαγέτες ἔτρωγαν τοὺς γονεῖς τοὺς, τὸ ἔκαναν αὐτό, ἐπειδὴ πίστευαν ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ διατηροῦσαν μέσα τους κάτι ἀπὸ αὐτούς. Χαρακτηριστικὸ μάλιστα εἶναι αὐτὸ πού συμπληρῶναι ὁ Ἡρόδοτος: "Ὅτι δηλαδὴ τότε μόνο ἀναγκάζονταν οἱ Μασσαγέτες νὰ θάψουν τοὺς γονεῖς τοὺς, ὅταν αὐτοὶ εἶχαν πεθάνει

ἀπὸ κάποια μεταδοτικὴ ἀσθένεια ἀλλὰ σὲ τέτοια περίπτωσις θρηνοῦσαν διπλά: ὄχι μόνο γιὰ τὸν θάνατο τῶν ἀγαπημένων τους προσώπων, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ... δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς φᾶνε⁴¹! Οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔκαναν κάτι ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἀλλὰ εἶναι σημαντικὸ νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἐδῶ, πίσω ἀπὸ δύο ἐντελῶς διαφορετικοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς, πού δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωση ὅτι δὲν ὑπάρχει μεταξύ τους σημεῖο ἐπαφῆς, κρύβεται στὴν πραγματικότητά μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀξία: ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς γονεῖς (θεβαίως, ἐξυπακούεται ὅτι μία ἀξία μπορεῖ νὰ ὑπηρετεῖται μὲ περισσότερο ἢ λιγώτερο εὐστοχούς τρόπους).

Ἐστὼ ἓνα ἀκόμη παράδειγμα: Σὲ παλαιότερες ἐποχὲς θεωρεῖτο ἐντελῶς ἀτόνητο ὅτι οἱ ἄνθρωποι πηγαινάν στὴν ἐκκλησία φορώντας «τὰ καλά τους», τὰ πιὸ ἐπίσημα δηλαδὴ ρούχα τους, πιστεύοντας ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τιμοῦν τὸν Χῶρο καὶ τὸν Θεόν. Σήμερα ὑπάρχουν ἀρκετοί, ἰδιαιτέρως νέοι, πού κάνουν τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο: προσέρχονται δηλαδὴ στὴν ἐκκλησία ντυμένοι ἀπλᾶ καὶ καθημερινά, ἐπειδὴ θεωροῦν ὅτι ὁ ἐκκλησιασμὸς δὲν πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς μία κοσμικὴ ἐκδήλωση, ἢ ὅποια ἀπαιτεῖ ἐπίσημο καὶ ἐπιτηδευμένο ντύσιμο. Παρατηροῦμε δηλαδὴ καὶ ἐδῶ ὅτι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πράγμα, ἡ τιμὴ πρὸς τὸν Χῶρο λατρείας, μπορεῖ νὰ ἐκδηλώνεται μὲ δύο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετους τρόπους.

Παραδείγματα ὅταν τὰ παραπάνω ἔχουν ὀδηγήσει στὸ ἐμπειρικὸ συμπέρασμα ὅτι πίσω ἀπὸ τὴν ποικιλία διαφορετικῶν ἠθικῶν συμπεριφορῶν καὶ πρακτικῶν μπορεῖ νὰ κρύβεται ἡ προσήλωση στὴν ἴδια ἀξία. Αὐτὸ τὸ ἐμπειρικὸ συμπέρασμα, μάλιστα, μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει καὶ στὴν εὐλογηθεὶς θεωρητικὴ γενίκευση ὅτι κάτι τέτοιο συμβαίνει, ἐπειδὴ πράγματι ὑπάρχουν πανανθρώπινες καὶ καθολικὲς ἀξίες.

Τὸ ἐπόμενο ἐρώτημα πού προκύπτει ἐν προκειμένῳ εἶναι ποιά εἶναι ἡ πηγὴ, πού εἶναι τὸ θεμέλιο τῶν καθολικῶν καὶ πανανθρώπινων αὐτῶν ἀξιῶν. Καὶ ἐδῶ πιά ἐρχό-

μαστε στο μείζον θέμα της σύνδεσης της ηθικής με τη μεταφυσική.

Μιλώντας για το καλό, πρέπει να σημειώσουμε ότι στην πατερική θεολογία και φιλοσοφία αποτελεί κοινό τόπο ή παραδοχή ότι θεμέλιο όλων των αγαθών και των αρετών είναι ο Θεός. Για παράδειγμα, ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης γράφει ότι η θεία φύση είναι η πηγή όλης της αρετής⁵, και άρα όποιος απομακρύνεται από την αρετή απομακρύνεται από τον Θεό, ο οποίος είναι «*ή παντελής αρετή*»⁶, και αντίστροφα αυτός που μετέχεται την αληθινή αρετή δεν κάνει τίποτε άλλο από το να μετέχει στον Θεό⁷. Έτσι, όπως γράφει χαρακτηρισικά, «*παντός εναρέτου βίου τέλος ή του Θεού μετουσία γίνεται*»⁸. Ομοίως, ο άγιος Μάξιμος ο Όμολογητής σημειώνει ότι η ουσία της αρετής που υπάρχει στον κάθε άνθρωπο είναι ο ένας Λόγος του Θεού και ότι, σε τελική ανάλυση, ουσία όλων των αρετών είναι ο ίδιος ο Κύριος ήμων Ιησούς Χριστός, για τον οποίο διαβάζουμε στην Α΄ Προς Κορινθίους επιστολή⁹ ότι «*εγενήθη σοφία ήμιν από Θεού, δικαιοσύνη τε και αγιασμός και απολύτρωσις*»¹⁰. Έτσι, ο άνθρωπος που μετέχει της αρετής μετέχει του Θεού, της ουσίας των αρετών¹⁰. Με αυτό το σκεπτικό, ο μόνος άγιος Γρηγόριος Νύσσης γράφει ότι «*πάν αρετής όνομά τε και νόημα εις τον Κύριον των αρετών αναφέρεται*»¹¹, ο δε άγιος Μάξιμος τονίζει ότι κάθε αρετή έχει αρχή και τέλος τον Θεό¹².

Είναι αξιοσημείωτο ότι τα περί κοινού θεμελίου των ηθικών αξιών δεν ακούγονται μόνο σε ένα θεολογικό πλαίσιο λόγου από τα χείλη θεολόγων ή θρησκευτικών ηγετών, αλλά και από τα χείλη επιστημόνων (ανθρωπολόγων, κοινωνιολόγων και άλλων), όπως βεβαίως και διανοητών. Μία πολύ εύστοχη άποψη, που διατυπώνεται βέβαια σε ένα πιο γενικό πλαίσιο λόγου από τον πολύ σημαντικό φιλόσοφο του 20ού αιώνα Λούντβιχ Βίτγκενστιν, αφορά τη λογική διαπίστωση ότι, για να υπάρξει ή οποιαδήποτε δυνατότητα επικοινωνίας, πρέπει να

προϋποτίθενται κάποιες θεμελιώδεις παραδοχές στις οποίες όλοι συναινούμε - συνειδητά ή ύποσυνείδητα -, ένα στέρεο υπόστρωμα, ή καθολική άποδοχή του οποίου είναι απαραίτητη ακόμη και για την εμφάνιση της αμφιβολίας και της διαφωνίας¹³. Από αυτή την άποψη, είναι φανερό ότι πρέπει να υπάρχει κάτι το κοινό σε όλους τους ανθρώπους, μία βαθιά και ουσιαδής ένότητα μέσα στη φαινομενική ποικιλία, ένας κοινός τόπος, που εξασφαλίζει τη βασική συνεννόηση σε ήθικά θέματα, ακόμη και μ' αυτούς που θέλουν να επιτύχουν να μοιραστούν μαζί μας τον απόλυτο υποκειμενισμό τους.

Αφήνοντας όμως κατά μέρος τις θεωρητικές προσεγγίσεις και αναλύσεις του θέματος, είναι ίσως χρήσιμο να επιστρέψουμε σε ένα απλό πρακτικό ερώτημα: Αφού είδαμε ότι ο απόλυτος ηθικός υποκειμενισμός δεν ευσταθεί, αντίθετως μάλιστα στην πράξη αυτο-αντιφάσκει και αυτο-αναρείται, καθώς πολλοί λίγοι είναι εκείνοι που ασπάζονται τον απόλυτο ηθικό υποκειμενισμό με τη θεωρητική συνέπεια που αρμόζει στον συνειδητό όπαδό αυτής της σχολής σκέψης, τότε λοιπόν τί είναι αυτό που κάνει σήμερα όλο και περισσότερους να βλέπουν με συμπάθεια την αντίληψη ότι η ηθική είναι υποκειμενική;

Στο ερώτημα αυτό πολλοί θα άπαντοῦσαν ότι αυτό που κάνει τον υποκειμενισμό τόσο δημοφιλή σήμερα είναι ο σύγχρονος τρόπος ζωής, μέσα σε κοινωνίες πολυπολιτισμικές, κοινωνίες «άνοιχτές», για να θυμηθούμε τον Κάρλ Πόππερ¹⁴, που έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους την άποδοχή και ελεύθερη ανάπτυξη πολλών και διαφορετικών μορφών σκέψης και ζωής. Οι κοινωνίες στις οποίες καλούμαστε να ζήσουμε είναι πράγματι κοινωνίες πολυπολιτισμικές, κοινωνίες μέσα στις οποίες επιδιώνουν και αλληλεπιδρούν πολλές και διαφορετικές κουλτούρες, βασισμένες σε διαφορετικά συστήματα αξιών, καθώς και ηθικών και θρησκευτικών πρακτικών. Η συνειδητοποίηση

λοιπόν αυτής της διαφορετικότητας, θα έλεγαν κάποιои, είναι αυτή που κάνει τον υποκειμενισμό τόσο δημοφιλή σήμερα.

Όστόσο, δεν θα ήταν σωστό να συνδέσουμε τη στροφή στον υποκειμενισμό με παράγοντες καθαρά συγκυριακούς. Άλλωστε, όπως είδαμε και παραπάνω, η στροφή στον υποκειμενισμό προετοιμάστηκε και θεμελιώθηκε θεωρητικά στη δυτική σκέψη αιώνες πριν, όταν οι άνθρωποι δεν ζούσαν μέσα σε άνοιχτες, πολυπολιτισμικές κοινωνίες σαν τις κοινωνίες της εποχής μας. Έπειτα, πράγμα που είναι ίσως ακόμη σημαντικότερο, η ζωή μέσα σε μια άνοιχτή, πολυπολιτισμική κοινωνία σαν την κοινωνία της εποχής μας δεν αρκεί από μόνη της να οδηγήσει στην υποκειμενικοκρατία. Διότι, προκειμένου να οδηγηθεί κάποιος στην υποκειμενικοκρατία, δεν αρκεί να συνειδητοποιήσει τις πολλές διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε πολιτισμούς ή ανθρώπους· πρέπει επίσης να κλείσει τα μάτια του και μπροστά στις ομοιότητες, που όπως είδαμε υπάρχουν πίσω και κάτω από τις φαινομενικές διαφορές.

Αφού λοιπόν η σύγχρονη ζωή μέσα σε άνοιχτες, πολυπολιτισμικές κοινωνίες δεν αρκεί άφ' έαυτης να εξηγήσει τη στροφή στην υποκειμενικοκρατία, τότε τί είναι αυτό που κάνει τόσο πολλούς ανθρώπους να βλέπουν με συμπάθεια την αντίληψη ότι η ήθικη είναι υποκειμενική; Κατά την εκτίμησή μας, αυτό συμβαίνει, έπειδή συντρέχουν τουλάχιστον δύο λόγοι, ένας λογικός και ένας ψυχολογικός:

Πρώτα απ' όλα, υπάρχει εκ των πραγμάτων μία δεδομένη δυσκολία στο να ορίσουμε το αντικειμενικό στην ήθικη, στο να προσδιορίσουμε τους λόγους για τους οποίους επιλέγουμε κάτι ως αγαθό, και εν τέλει στο να υποδείξουμε ποια είναι η δεξαμενή από την οποία αντλούμε τις ήθικές μας αξίες. Άλλά, αυτή η δυσκολία να ορίσουμε το αντικειμενικό είναι ούτως ή άλλως δεδομένη, ακόμη και για όποιον δέχεται την ύπαρξη αντικειμενικού θεμελίου της

ήθικης, ακόμη και για όποιον ανάγει αυτό το θεμέλιο στο Θεό. Αυτό είναι κάτι που ορθότατα διέγνωσαν πολλοί σύγχρονοι φιλόσοφοι της γλώσσας, με κορυφαίο τον Βίτγκενσταϊν, ο οποίος γράφει ότι η ήθικη είναι από τη φύση της υπερβατική, και δεν μπορούμε να χρησιμοποιούμε με τρόπο σαφή τη φυσική γλώσσα, για να εκφράσουμε υπερβατικά νοήματα και αξίες¹⁵. Άλλωστε, αυτή η δυσκολία χρήσης της φυσικής γλώσσας για την έκφραση του υπερβατικού τονίζεται και από την άποφατική θεολογία, χωρίς βεβαίως αυτό να σημαίνει ότι η άποφατική θεολογία θέτει εν άμφιδόλω την ύπαρξη του Θεού. Φανερά, λοιπόν, το γεγονός ότι δυσκολευόμαστε να ορίσουμε το αντικειμενικό στην ήθικη δεν συνεπάγεται επ' ουδενί τρόπο ότι αυτό δεν υπάρχει!

Ο δεύτερος και σημαντικότερος, κατά την εκτίμησή μας, λόγος, για τον οποίο πολλοί τείνουν να βλέπουν με συμπάθεια την αντίληψη ότι η ήθικη είναι υποκειμενική, έχει να κάνει με μία ευδιάγνωστη ψυχολογική αντίδραση του ανθρώπου απέναντι στον κομπορρισμό και την κοινωνικά επιβαλλόμενη ήθικη. Ο άνθρωπος μοιάζει να έχει την απολύτως θεμιτή ανάγκη να αισθάνεται ότι έχει μία προσωπική σχέση με την ήθικη, ότι δηλαδή η ήθικη δεν είναι κάτι που του επιβάλλεται έξωθεν.

Αυτή η ανάγκη του ανθρώπου υπήρχε πάντοτε (έξ ου και η στροφή στην υποκειμενικοκρατία έχει προετοιμασθεί από αιώνες), υπάρχει όμως κατ' έξοχήν στην εποχή μας. Διότι στην εποχή μας, που είναι εποχή καταπίεσης μέχρι ισοπεδώσεως σε πλείστους όσους τομείς, ο άνθρωπος νιώθει περισσότερο παρά ποτέ την ανάγκη να αισθανθεί ότι η ήθικη, τουλάχιστον, είναι ένας χώρος στον οποίο αυτός και μόνο έχει τον πρώτο λόγο, ότι το τί είναι καλό και τί κακό θα το κρίνει αυτός ο ίδιος, χωρίς κανέναν να του το επιβάλλει.

Σημειωτέον μάλιστα ότι αυτή η ανάγκη δεν προκύπτει μόνο φυσικά, αλλά πιθανόν στην εποχή μας να είναι σε μεγάλο βαθμό

και κατευθυνόμενη: Η παγκοσμιοποίηση και η Νέα Έποχή, δηλαδή, οι όποίες προωθούν ανοικτά την ισοπέδωση σε τομείς όπως είναι ο πολιτισμός, οι εθνικές διαφορές, ή γλώσσα ή η θρησκεία, φαίνεται να προβάλλουν παράλληλα, ως αντίβαρον αυτής της ισοπέδωσης, την ψευδαίσθηση ότι υπάρχει ένας τουλάχιστον τομέας, ο πιο σημαντικός απ' όλους, στον οποίο ο καθένας είναι ελεύθερος να κάνει τις δικές του επιλογές, μακριά από κάθε καταπίεση και έπιβολή και αυτός ο τομέας είναι η ήθικη. Και ο άνθρωπος της εποχής μας, ισοπεδωμένος σχεδόν στα πάντα, θαυκαλίζεται πεπεισμένος ότι, τουλάχιστον, η σχέση του με την ήθικη είναι σχέση ελευθερίας, σχέση προσωπική.

Ήλλά εδώ είναι ανάγκη να κάνουμε μία θεμελιώδη διάκριση: Άλλο πράγμα είναι να λέμε ότι η ήθικη είναι προσωπική, και άλλο να λέμε ότι η ήθικη είναι υποκειμενική. Αυτή η διάκριση, με την οποία θα κλείσουμε και την παρούσα μελέτη, είναι ίσως το πιο κρίσιμο σημείο στην άνασκευή της αντίληψης περί υποκειμενικότητας της ήθικης.

Πράγματι, είδαμε ήδη παραπάνω τα επιχειρήματα του υποκειμενισμού να διαψεύδονται από τα πράγματα, να αντιφάσκουν, και εν ολίγοις να αδυνατούν να σταθούν. Το μόνο στήριγμα που απομένει στον υποκειμενισμό είναι να επικαλεσθεί αυτή την άπολύτως φυσική ανάγκη του ανθρώπου να νιώθει ότι έχει μία προσωπική σχέση με την ήθικη.

Όμως, προσοχή: Το ζητούμενο εδώ είναι το αν υπάρχουν ή όχι αντικειμενικές ήθικες αξίες, και όχι το αν έχει κάποιος προσωπική σχέση προς την ήθικη. Διότι τίποτε δεν εμποδίζει το ουσιασώς αντικειμενικό να είναι ταυτόχρονα και βαθιά προσωπικό, πέρα δηλαδή από κάθε κοινωνική σύμβαση, κάθε κανονιστική ήθικη και κάθε έιδους κομφορμισμό. Τίποτα δεν εμποδίζει, με άλλα λόγια, να υπάρχουν αντικειμενικές ήθικες αξίες, και παράλληλα να έχει κάποιος μία προσωπική σχέση με αυτές, να

έχει δηλαδή μία *προσωπική πρόσληψη και βίωση του αντικειμενικώς υπάρχοντος* (και δεν χρειάζεται βεβαίως να αναλύσουμε πόσο κομβική είναι η έννοια και η σημασία του προσώπου τόσο στην όρθόδοξη θεολογία, όσο και στη σύγχρονη φιλοσοφία).

Η ήθικη δεν μπορεί παρά να έχει μεταφυσικά θεμέλια. Η θά έχει μεταφυσικά θεμέλια, η δεν θά υπάρχει. Από κεί και πέρα, βεβαίως, η βίωση του μεταφυσικού είναι πράγματι μία προσωπική, πολυ προσωπική κατάρτηση.

Δεν υπάρχει ίσως καλύτερος τρόπος, για να κλείσουμε αυτή τη μελέτη, παρά με τα όσα σημειώνει με την άπαράμιλλη διάκρισή του σχετικά με τον προσωπικό, όχι όμως και υποκειμενικό χαρακτήρα της ήθικης, ένας μεγάλος της θεωρίας αλλά και της πράξης, ο Άλέξανδρος Τσιριντάνης, ο οποίος γράφει:

«Όποιαδήποτε έντολή, όποιαδήποτε παράγγελμα, όποιαδήποτε αλήθεια, θά περάσει από το *forum*, από το δικαστήριο της δικής μου συνειδήσεως. Και θά περάσει από εκεί, διότι εγώ θά πιστέψω, εγώ θά προσευχηθώ, εγώ θά πράξω ή θά παραλείψω, και, άρα, εγώ θά πώ ότι αυτό πρέπει να το κάνω ή αυτό δεν πρέπει να το κάνω. Το «πρέπει» του άλλου, όποιαδήποτε και αν είναι, του Θεού το «πρέπει», πρέπει να το αισθανθώ μέσα μου ως έντολήν ιδική μου, να λάβη την ιδική μου υπογραφή, δια να είναι πλέον ύπακοή εν ελευθερία. Το αντίθετο είναι ύπακοή του νόμου. Άλλά «*Ὁ Χριστός ήλευθέρωσεν ήμās εκ της κατάρας του νόμου*», και πρέπει πλέον να είμεθα ύπήκοοι εν ελευθερία»¹⁶.

ΧΡΥΣΗ Δ. ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΥ - ΤΣΕΝΤΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Πρωταγόρου, *Άποσιόματα*, ed. H. Diels & W. Kranz, 1.6 - 7, 1.12 (=Σέξτου Έμπειρικου, *Πρός λογικούς*, ed. H. Mutschmann & J. Mau, Z' 60.7· Πλάτωνος *Θεαίτητος*, ed. J. Burnet, 152a 2 - 3).

2. Σέξτου Έμπειρικου, *Πυρρόνεια ύποτυπώσεις*, ed. H. Mutschmann, A' 8.1 - 5: «*Έστι δέ ή σκεπτική δύναμις αντίθετική φαινόμενων τε και νοουμένων καθ'*

οιονδήποτε τρόπον, ἀφ' ἧς ἐρχόμεθα διὰ τὴν ἐν τοῖς ἀντικειμένους πράγμασι καὶ λόγοις ἰσοσθένειαν τὸ μὲν πρῶτον εἰς ἐποχὴν, τὸ δὲ μετὰ τοῦτο εἰς ἀταραξίαν». Βλ. ἐπίσης ὁ. π., Α' 10.3 - 7: "Ἰσοσθένειαν" δὲ λέγομεν τὴν κατὰ πίστιν καὶ ἀπιστίαν ἰσότητα, ὡς μηδένα μηδενὸς προκεῖσθαι τῶν μαχομένων λόγων ὡς πιστότερον. "Ἐποχὴ" δὲ ἐστὶ στάσις διανοίας δι' ἣν οὔτε αἰρομένη τι οὔτε τίθεμεν. "Ἀταραξία" δὲ ἐστὶ ψυχῆς ἀοχληρία καὶ γαλήνησις».

3. Ἡροδότου, Ἱστορίαι, ed. Ph. - E. Legrand, A' 216.7 - 9: «Ἐπειὰν δὲ γέρον γένηται κάρτα, οἱ προσήκοντες οἱ πάντες συνελθόντες θύουσι μιν καὶ ἄλλα πρόβιατα ἅμα αὐτῶ, ἐψησαντες δὲ τὰ κρέα κατενωχέονται».

4. Ἡροδότου, ὁ. π., Α' 216.9 - 12: «Ταῦτα μὲν τὰ ὀλβιώτατα σφι νενομίαται, τὶν δὲ νοῦσω τελευτήσαντα οὐ κατασιτέονται ἀλλὰ γῆ κρύπτουσι, συμφορὴν ποιούμενοι ὅτι οὐκ ἔκτο εἰς τὸ τυθῆναι».

5. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως ὁ λόγος ὁ λεγόμενος Τὰ Μακρίνια, ed. J. - P. Migne, PG 46, 104.7 - 8: «Ἀλλὰ μὴν ἡ θεὰ φύσις ἡ πηγὴ πάσης ἐστὶ τῆς ἀρετῆς».

6. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ παρθενίας, ed. M. Aubineau, ιζ' 2.14 - 16: «Τι γὰρ διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως τῆς ἀρετῆς ἐκπεσεῖν, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐξω γενέσθαι, ὅς ἐστιν ἡ παντελής ἀρετῆς».

7. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ τοῦ θίου Μωϋσέως τοῦ νομοθέτου ἢ Περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος, ed. J. Danielou, α' 7.6 - 8: «Ἀλλὰ μὴν ὁ τὴν ἀληθῆ μετιὼν οὐδὲν ἕτερον ἢ Θεοῦ μετέχει, διότι αὐτός ἐστιν ἡ παντελής ἀρετῆς».

8. Γρηγορίου Νύσσης, Ἐξηγήσεις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, Ὁμιλία Θ', ed. W. Jaeger, Gregorii Nysseni Opera, vol. 6, 280.11 - 12.

9. Α' Κορ., α' 30.

10. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Περὶ ἀποριῶν Β', Ἐρώτησις Β', ed. J. - P. Migne, PG 91, 1081 C: «Εἰ γὰρ οὐσία τῆς ἐν ἐκάστῳ ἀρετῆς ὁ εἰς ὑπάρχει Λόγος τοῦ Θεοῦ μὴ ἀμφιβέβηται - οὐσία γὰρ πάντων τῶν ἀρετῶν αὐτός ἐστιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὡς γέγραπται: "Ὅς ἐγενήθη μὲν ἀπὸ Θεοῦ σοφία, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγασμός καὶ ἀπολύτρωσις", ἀπολύτως ταῦτα δηλαδὴ ἐπ' αὐτοῦ λεγόμενα ἔχων, ὡς αὐτοσοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγάπησις ὦν, καὶ οὐχ ὡς ἐφ'

ἡμῶν προσδιορισμένως, οἷον ὡς σοφὸς ἄνθρωπος, καὶ δίκαιος ἄνθρωπος, - πᾶς δηλονότι ἄνθρωπος ἀρετῆς καθ' ἕξιν παρίαν μετέχων ἀναμφισβήτως Θεοῦ μετέχει τῆς οὐσίας τῶν ἀρετῶν».

11. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, Ὁμιλία Η', ed. P. Alexander, Gregorii Nysseni Opera, vol. 5, 436.16 - 17.

12. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον, Ἐρώτησις ΝΕ', ed. C. Luga & C. Steel, 55.152 - 154: «Οὕτω καὶ πάσα τῶν γενικῶν ἀρετῶν τὴν θεῖαν καὶ ἀρρητον μονάδα, φημι τὸν Θεόν, ἀρχὴν ἔχει καὶ τέλος».

13. Ludwig Wittgenstein, On certainty, eds Denis Paul & G. E. M. Anscombe, Blackwell, Oxford 1969, 354 (ἐλληνικὴ μετάφραση Κωνσταντίνου Ἰ. Βουδούρη, Ludwig Wittgenstein, Περὶ τῆς βεβαιότητος, Ἀθηναϊκὴ Φιλοσοφικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθήνα 1989): «Συμπεριφορὰ μὲ ἀμφιβολίας καὶ χωρὶς ἀμφιβολίας. Υπάρχει ἢ πρώτη, ἂν ὑπάρχει ἢ δευτέρα». Πρὸ Κωνσταντίνου Ἰ. Βουδούρη, ὁ. π. Εἰσαγωγή, σελ. 20: «Μὲ ἄλλα λόγια, εἶναι ἀνάγκη νὰ παίρνομε πολλά ὡς δεδομένα καὶ ὡς ἀναμφίβολα ἢ ὡς ἄξονες, γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους στρέφονται οἱ ἀμφιβολίες μας».

14. Karl R. Popper, The open society and its enemies, Routledge & Kegan Paul, London 1945 (Princeton University Press, Princeton 1950).

15. Ludwig Wittgenstein, Tractatus Logico - Philosophicus, Routledge and Kegan Paul, London 1922, 6.421 (ἐλληνικὴ μετάφραση Θανάση Κιτσόπουλου, Ludwig Wittgenstein, Tractatus Logico - Philosophicus, Φιλοσοφία - Πηγὴς 20, Ἐκδόσεις Παπαζήτη, Ἀθήνα 1978): «Εἶναι φανερό πὼς τὴν ἠθικὴν δὲν μπορούμε νὰ τὴν ἐκφράσομε μὲ λέξεις. Ἡ ἠθικὴ εἶναι ὑπερβατικὴ». Βλ. ἐπίσης, Ludwig Wittgenstein, "A lecture on ethics (1929)", The Philosophical Review 74 (1965), σελ. 3 - 12: «Οἱ λέξεις μας, χρησιμοποιούμενες ὅπως τίς χρησιμοποιοῦμε στὴν ἐπιστήμη, εἶναι ὀχήματα ἱκανὰ μόνον νὰ περιέχουν καὶ νὰ μεταβιβάξουν σημασία. Ἡ ἠθικὴ, ἂν εἶναι κάτι, εἶναι ὑπερφυσικὴ, καὶ τὸ μόνον ποῦ μπορούν νὰ ἐκφράσουν τὰ λόγια μας εἶναι γεγονότα».

16. Ἀλεξάνδρου Τουριντάνη, Ἡ πίστις ὡς δίωμα, τόμος Β', Ἐκδόσεις «Συζήτησις», Ἀθήνα 1981, σελ. 185.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΑΓΩΓΙΑ

Είναι γνωστόν, ὅτι τὰ χαρακτηριστικά μιᾶς συντεταγμένης Πολιτείας εἶναι τρία: 1) Ὁ Λαός, 2) Ἡ Χώρα καὶ 3) Ἡ Ἐξουσία.

Τὸ τρίτον στοιχεῖον τῆς Πολιτείας, δηλαδή ἡ Ἐξουσία, νοεῖται ὡς ἡ ἐνυπάρχουσα εἰς ἐκάστην Πολιτείαν δύναμις, ἡ ὁποία σκοπὸν ἔχει νὰ περιορίζει τὴν ἀνέλεγκτη ἐλευθερία τῶν εἰς αὐτὴν (τὴν Χώραν) εὐρισκομένων ἀνθρώπων, διὰ διαταγῶν καὶ ἐξαναγκασμοῦ.

Διὰ τὴν πρὸς τὰ ἔξω ἐκδήλωσιν τῆς “Ἐξουσίας” εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνεργήσουν καὶ δράσουν φυσικά πρόσωπα - πολῖται. Εἶναι τὰ πρόσωπα αὐτὰ πού ἐκπροσωποῦν τὴν Πολιτείαν καὶ ἀσκοῦν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐν ὀνόματι αὐτῆς, καλοῦνται δὲ *ὄργανα τῆς Πολιτείας*.

Εἰς τὰ δημοκρατικά πολιτεύματα ἡ ἐξουσία πηγάζει ἐκ τοῦ Λαοῦ καὶ ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διὰ τῶν ἐκλεγμένων ἀντιπροσώπων τοῦτου, τῶν βουλευτῶν καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου στηριζομένης κυβερνήσεως. Ἀμφοτέρων (κοινοβουλίου καὶ κυβερνήσεως) τὰ μέλη, πού ἀσκοῦν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καλοῦνται *Πολιτικοί*. Ὁ τρόπος τῆς διεξαγωγῆς καὶ ἡ διαχειρίσις τῶν υποθέσεων τῆς Πολιτείας (τοῦ Κράτους), τόσον τῶν ἐσωτερικῶν, ὅσον καὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ἄλλαις λέξεσιν, ἡ τέχνη τοῦ κυβερνᾶν, καλεῖται *Πολιτική*.

Οἱ πολιτικοί, λοιπόν, εἶναι οἱ κυβερνῆται μιᾶς δημοκρατικῆς Πολιτείας. Ὅθεν ἡ ποιότης τῆς διακυβερνήσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ “ποιόν” τῶν πολιτικῶν.

Ἐπάρχουν, θεβαίως, πολλοί, καὶ κυρίως μεταξὺ τῶν πολιτικῶν, πού ὑποστηρίζουν ὅτι δὲν ἐνδιαφέρει ἡ προσωπικὴ ἢ ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ ἐνὸς ἀνθρώπου, πού ἀσκεῖ κυβερνητικὴν ἐξουσίαν. Ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει, λέγουν, εἶναι ἡ *ικανότης τοῦ συγκεκριμένου*

πολιτικοῦ νὰ κυβερνᾶ ἐπιτυχῶς τὴν χώραν. Πρέπει νὰ λεχθῆ ἐκ προοιμίου ὅτι οἱ ὑποστηρίζοντες αὐτὰ διαφωνοῦν ριζικῶς πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀριστοτέλη. Κατὰ τὸν ἀρχαῖον σοφόν, *τρία* εἶναι τὰ προσόντα πού ὀφείλουν νὰ κέκτηνται οἱ μέλλοντες νὰ διαχειρισθῶν τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν:

Πρῶτον. Εἰλικρινῆς ἀγάπη πρὸς τὸ καθεστῶς, τὸ πολίτευμα.

Δεύτερον. Μεγίστη ἰκανότης εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχῆς τῶν. Καὶ

Τρίτον. Ἀρετὴ καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος δικαιοσύνη¹.

Ἡ δικαιοσύνη εἰς τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος πού ὀνομάζεται *δημοκρατικόν* μεταφράζεται εἰς τὴν *ἀξιοκρατίαν*.

Αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης θέτει τὸ ἐρώτημα: *“Θὰ ἠδύνατό τις νὰ διερωτηθῆ. Εἰς τι ἀπαιτεῖται ἡ ἀρετὴ, ἐὰν καὶ ἡ ἰκανότης καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ καθεστῶς πολίτευμα ὑπάρχη, τὰ δύο δὲ ταῦτα προσόντα ἀρκοῦν πρὸς ἐξυτηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς Πολιτείας”;* Καὶ δίνει τὴν ἀπάντησιν ὁ ἴδιος, ὡς ἐξῆς:

«Δὲν ἔχει ὅμως οὕτω, καθ’ ὅσον οἱ ταῦτα τὰ προσόντα κατέχοντες, δυνατόν νὰ φέρωνται ὑπὸ παθῶν ἀχαλινώτων καὶ συνεπῶς, ὅπως τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα δὲν ὑπηρετοῦν οἱ τοιοῦτοι καλῶς, μολονσίτι γνωρίζουν καὶ τί πρέπει νὰ πράξουν καὶ ἐαυτοὺς ἀγαποῦν, οὕτω δὲν ἐμποδίζει τούτους νὰ πράξουν ὁμοίως καὶ ἐναντι τῶν κοινῶν συμφερόντων². Ὡστε, πολιτικοὶ ἀρχόντες πού κομοῦνται ἀπὸ τίς βασικῆς καὶ κριτικῆς αὐτῆς ἀρετῆς (τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, τῆς ἰκανότητος καὶ ἐμπειρίας εἰς τὸ κυβερνᾶν καὶ τῆς ἀρετῆς) εἶναι ἀληθινοὶ πολιτικοὶ ἡγέτες, πού θὰ ὠφελήσουν τὴν Πολιτείαν, θὰ χαρίσουν ἡμέρας εὐημερίας εἰς τὸν λαὸν καὶ θὰ ὀδηγήσουν εἰς ἀκμὴν καὶ

δόξαν τὴν Πατρίδα καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς.
Ἕνας πολιτικὸς ἄνδρας μὲ τέτοια χαρακτηριστικὰ προσόντα εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ὠνομάζετο “Σύμβουλος τοῦ Λαοῦ Πολίτης”, δηλαδὴ *Δημαγωγός* μὲ τὴν ἀρχαίαν καὶ καλὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου = Ὁ Ἄγων διὰ τὸν Δῆμον.

Τέτοιοι ἄνδρες ἦσαν πράγματι ὁ Σόλων, ὁ Πεισίστρατος, ὁ Κλεισθένης, ὁ Νικίας, ὁ Περικλῆς. Ὁ τελευταῖος “δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ ιδεώδης τύπος τοῦ τελείου δημοσίου ἀνδρὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος”.

Ὁ ἔθνικός μας ἱστορικὸς Κων. Παπαρηγόπουλος, ἀναφερόμενος εἰς τὶς τελευταῖες περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου κρίσεις, λέγει χαρακτηριστικῶς:

“Ὁ Θεμιστοκλῆς διετέλεσε ἴσως μεγαλύτερος πολιτικός. Ὁ Κίμων δευτερευόντως μεγαλύτερος στρατηγός. Ὁ Δημοσθένης μεγαλύτερος ρήτωρ. Ἀλλὰ μόνος ὁ Περικλῆς ὑπέβη ἐν ταυτῶ καὶ πολιτικός καὶ στρατηγός καὶ ρήτωρ μέγας”. Καὶ συνεχίζει. “Σημειώτεον δὲ ὅτι ὁ Περικλῆς δὲν διετηρήθη οὕτω, χαριζόμενος εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ κολακεύων καὶ δημοκοπῶν. Διετηρήθη καθυποβαλὼν αὐτοὺς εἰς πειθαρχίαν, τοσοῦτω μᾶλλον θαυμασθῆν ὅσα ἐνταῦθα συνεδυάζετο ἔτι μετὰ τῆς ἀληθεστάτης ἐλευθερίας. Ἀλλὰ τί ἐπραξε τοιοῦτος ὢν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἄρξας;... Ἐπραξε μέγα καὶ ἀξιάγαστον. Ἐρρῦθμισε πολυειδῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν συνετήρησε τὴν ὑφισταμένην πολιτείαν καὶ ἡγεμονίαν... τὴν δὲ πόλιν κατεκόσμησε διὰ τῶν ἀριστοουργημάτων ἐκείνων τὰ ὁποῖα καὶ μόνον ἤθελον ἀρκέσει ἵνα καταστήσωσιν ἀθάνατον τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ”.

Ὅμως, ἀπὸ τότε ποῦ εἰς τὸ προσκήνιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐνεφανίσθησαν, ἔγιναν ἀποδεκτοὶ καὶ ἔδρασαν ἄνδρες ὅπως ὁ Εὐκράτης, ὁ Λυσικλῆς καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ὁ μᾶλλον διαβόητος Κλέων, ἡ λέξις “*Δημαγωγός*” ἔχασε τὴν ὠραίαν ἀρχικὴν τῆς ἔννοιαν καὶ μετέπεσεν εἰς τὸ νὰ σημαίη τὸν λαοπλάνον. Τὸν ἐξάπτοντα καὶ ἀλοπλανῶντα διὰ κολακείας τὸν Δῆμον. Τὸν παρασύροντα τὸν λαὸν μὲ περιτέχνους λόγους, ἀνεδαφικὰ καὶ ψεύτικα

ὑποσχέσεις, εἰς ἀποφάσεις καὶ ἐνέργειες μὴ ὀρθὰς, ἀσύμφωνες καὶ καταστρεπτικὰς, ἀρκεῖ νὰ θεωρακτεῖν τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα! Ἡ τοιαύτη δὲ πολιτικὴ δράσις καὶ συμπεριφορὰ εἶναι καὶ λέγεται: Δημαγωγία! Ἔτσι, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν θεματός μας, ποῦ εἶναι ἡ ἄσκησις τῆς διακυβερνήσεως τῆς Χώρας ἀπὸ ἐντίμου πολιτικοῦ ἢ δημαγωγοῦ καὶ οἱ συνέπειές τῆς, ὅπως ἡ ἱστορία καὶ ἡ κοινωνιολογία ἀποδεικνύει καὶ διδάσκει.

Εἶναι ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητον ὅτι εἰς ὅλα τὰ πολιτεύματα ἢ δημαγωγία ἀπεδείχθη πληγὴ, “*γάργαινα*”, ἢ ὁποῖα μὲ φυσικὴν νομοτέλειαν τὰ κατέστρεψεν. Ἰδιαιτέρως ὁμως τοῦτο συνέβη ὅπως εἶναι δεδαιωμένον, εἰς τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Ἢδη ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ “*Πολιτικά*” του διακηρύσσει καὶ ἐπιβεβαιώνει μὲ ἱστορικὰ γεγονότα, ὅτι ἡ δημαγωγία ἀναξίων ἡγετῶν καὶ ἀρχόντων ὀδηγεῖ νομοτελειακῶς εἰς τὴν κατὰστροφὴν των, λέγοντας ἐπὶ λέξει τὰ ἀκόλουθα:

“*Αἱ μὲν δημοκρατίαι μεταβάλλονται κατ’ ἐξοχὴν ἕνεκεν τῆς ἀναίσιχοντίας τῶν δημαγωγῶν...*”, καὶ φθάνει εἰς τὸ σημεῖον ὁ ἀρχαῖος σοφὸς νὰ τονίσῃ: «*Σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων τυράνων ἐκ δημαγωγῶν γεγόνασι*»!

Ὁ ἔθνικός μας ἱστορικὸς Κ. Παπαρηγόπουλος εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀναφερόμενος εἰς τὴν θαυμαστὴν διακυβέρνησιν τοῦ Περικλέους, ἐπιχειρεῖ μίαν βαθεῖαν ἀνατομίαν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς διακυβερνήσεώς του, ὑπογραμμίζων τὴν βαθμὴν ἐπιβουῶσαν ἀλλοίωσιν περὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἐσωτερικῶν τῆς πόλεως πραγμάτων. Λέγει:

“*Ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ζωῆς τοῦ Περικλέους, ἡ ἰσχὺς τῶν εὐπορωτέρων καὶ συνετιωτέρων πολιτῶν ἠλαττώθη πολὺ, ἐπεκράτησε δὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ὁ ὄχλος. Ὁ ὄχλος οὗτος ἐν ὅσῳ ἔζη ὁ Περικλῆς ἐχειραγωγείτο ὑπὸ τοῦ μεγάλου τού-*

του άνδρός, άν όχι πάντοτε, τουλάχιστον ώς επί τό πλείστον. Άλλά μετά τόν θάνατον εκείνου ήρχισε νά άγεται και φέρεται υπό άνδρων οίτινες ού μόνον ούδεμίαν είχαν τών εξαιρετών αυτού άρετών, αλλά και είς όλως διάφορον κοινωνικήν τάξιν άνήκον... Η διεξαγωγή τών συζητήσεων της έκκλησίας περιήλθε βαθμηδόν και κατ' όλίγον είς χείρας τών λεγομένων δημαγωγών, ήτοι ανθρώπων ευτελοΰς καταγωγής, παρασκευαζομένων δέ επί τούτω διά τινος άσκήσεως περί τόν λόγον και πρό πάντων διά πολλής έπιτηδειότητος και προθυμίας περί την χρήση τών ποικίλων μηχανημάτων, δι' ών κολακεύεται και εξαπατάται τό πλήθος. Οί δημαγωγοί όμιλούντες περί πραγμάτων άλλοτρίων αυτοίς, παρέσυρον πολλάκις την έκκλησίαν είς ψηφίσματα άσύνετα, τελικώς δέ απέδισαν άπόλυτον κύριοι τών πραγμάτων της πολιτείας". Καί εξειδικεύων τίς κρίσεις του συνεχίζει:

“Οί έπιφανέστατοι τών δημαγωγών κατά τούς χρόνους τούτους ήπηρεξαν ό νευρορράφος Εύκράτης, ό προβατοπώλης Λυσικλής, ό λυχνοπώλης Υπέρολος και ό ύπερ πάντας τούς άλλους μάλλον διαδόητος γενόμενος θυροσπώλης Κλέων.

“Ο Θουκυδίδης λέγει αυτόν «βιαίστατον τών πολιτών». Λέγει αυτόν προτιμώντα άείποτε τόν πόλεμον της ειρήνης, διότι, γενομένης ήσυχίας, ήθελεν είναι καταφανέστερος κακουργών και άπιστότερος διαβάλλων... «πιθανώτατος έν δήμω, πιθανώτατος έν τώ πλήθει», “ό έστι τά μάλιστα παρ' αυτόν είσηκούετο”⁵.

Ο δημαγωγός Κλέων έχει ιστορικώς χρεωθή ότι ήτο υπαίτιος της μη ύπογραφής της ειρήνης μεταξύ Άθηναίων και Λακεδαιμονίων (κατά την διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου), όταν έδόθη ευμενεστάτη διά τούς Άθηναίους ευκαιρία... Παρέσυρε τόν λαόν με την άθλιαν δημαγωγίαν του, όδηγήσας είς την καταστροφήν και έναντόν, άφού “έπαθεν ήτταν έπονείδιστον, καθ' ήν αυτός έφονεύθη ένώ έφευγεν άισχυρώς” αλλά και την πατρίδα του, άφού ή τελευταία μετά τόν θάνατόν του ήναγκάσθη, ύστερα από

σοβαρές θυοίες, νά συνάψη τελικώς συνθήκην υπό λίαν έπαχθείς όρους! Ό δέ θάνατός του ήκούσθη με άνακούφιον, διότι άνοιξε ό δρόμος διά την «Νικίειον Ειρήνην»⁶.

Ήτο τόση ή επίδρασις τών δημαγωγών και ό έπηρεασμός του όχλου, ώστε άνδρες της περιωπής του Φορμίωνος, του Δημοσθένους και ίδια του Νικίου, έμπνεόμενοι από άληθή πατριωτισμόν, άγάπην πρός την πατρίδα και τόν λαόν νά παραμερίζωνται, νά προτιμώνται δέ άνδρες άνάξιοι, άνίκανοι και άνέντιμοι!

Θά αναφέρουμε και ένα άλλο παράδειγμα από την αρχαίαν ιστορίαν ανθρώπου, ό όποίος ένεκα της άκράτου φιλαρχίας, συνδυαζομένης με την έλλειψιν κάθε ήθικής άναστολής και σωφροσύνης, παρά τά άναμφισβήτητα άλλα προσόντα του, απέκλήθη “άνηρ άυθαδέστατος μέν τών νόμων διαστής, άσεβέστατος δέ της πατρίδος προδότης”⁶. Πρόκειται διά τόν Άλκιβιάδην. Λέγει ό καθηγητής της Άρχαιολογίας Άπ. Άρβανιτόπουλος: “Ο Άλκιβιάδης, μείνας σχεδόν από της γεννηοέως του όρφανός πατρός, έπετροπεύθη υπό του πρός μητρός συγγενούς του Περικλέους. Άλλ' ό μέγας εκείνος άνηρ δέν κατώρθωσε νά τιθασέυση την άνήσυχον φύσιν του Άλκιβιάδου, ό όποίος ήδη από της παιδικής ήλικίας παρέμεινε διαρκώς έν τώ βίω του φιλόπρωτος, έπιδεικτικός, διαφημιστικός, παράτολμος, αυθάδης, άκρατής, τολμηρός μυκτηριστής τών πάντων, έπηρεμένος παραβιαστής παντός έπιπροσθούντος δικαίως ή άδικως είς τόν δρόμον του... Είσήλθεν είς τά δημόσια πράγματα τώ 422 π.Χ., εύθες μετά τόν θάνατον του Κλέωνος. Καίτοι ήτο ύπερ της συνάψεως ειρήνης μετά τών Σπαρτιατών, όπως ό Νικίας, έν τούτοις *έκ προσωπικών λόγων και άντιθέσεων όρμηθείς*, έτέθη έπικεφαλής τών φιλοπολέμων”⁷. Καί ή μεταστροφή του αυτή όπως έπιμαρτυρεί ό Παπαρηγόπουλος, δέν όφείλεται είς την άγάπην πρός την πατρίδα του και τό άληθές αυτής συμφέρον αλλά είς την ίκανοποίησιν της φιλαρχίας του, την όποίαν έπεδίωκε διά του πολέμου νά κορέση. Έφθασεν είς τό σημείον νά χρησιμοποιήση “αί-

οχράν ἀπάτην”, με τὴν ὁποία ἀνέτρεψε τὴν ἐνέργειαν τῶν πρέσβων τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἔτσι ἐματαίωσε τὴν προσπάθειαν πρὸς εἰρήνευσιν!

Ὁ Ἀλκιβιάδης, κατὰ τὸν Παπαρρηγόπουλον, “ἔχων καὶ ἀναμφισβήτητα προτερήματα ἀνεδείχθη... ἀσυγκρίτως λόγῳ ἀνώτερος ὄλων τῶν ἄλλων ὀχλικῶν δημαγωγῶν, δι’ αὐτὸ τοῦτο ὁ δῆμος κατήντησε τυφλὸς αὐτοῦ λάτρης καὶ δούλος, συγχωρῶν ἅπαντα αὐτοῦ τὰ ἐλαττώματα, ἀποθαυμάζων ἅπαντα τὰ τολμήματα καὶ ἐμψυχῶν οὕτω μᾶλλον ἢ περιστελλῶν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν παρανομίαν. Τοσαύτη δὲ ὑπῆρξε ἡ πρὸς τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ἀδυναμία τῆς πόλεως ὥστε καὶ ἀφοῦ ἀναφανδὸν αὐτὴν ἐπρόδωσε, καὶ ἀφοῦ ἐγένετο παραίτιος τῶν μεγαλυτέρων αὐτῆς συμφορῶν, πάλιν ἅμα ἠθέλησε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς αὐτὴν ἀνέωξεν εἰς αὐτὸν τὰς ἀγκάλας τῆς. Τὸ δὲ τοιοῦτο τοῦ δήμου πρὸς αὐτὸν πάθος κάλλιστα ἐξήγησεν ὁ Ἀριστοφάνης”⁸. Καὶ διερωτᾶται ὁ σοφὸς ἱστορικός:

“Πόθεν προήλθεν ἡ τοιαύτη ἐξαχρεΐωσις τῆς φύσεως ἐκείνης, ἣτις οἰκοθεν ἐφαίνοτο ἔχουσα καὶ εἶχε τῶ ὄντι ἀγαθωτάτας ἀφορμὰς;” Καὶ ἀφοῦ ἀναφέρει διαφόρων ἱστορικῶν - κριτικῶν τὶς γνώμες, ἐκθέτει τὴν ἰδικὴν του ὡς ἑξῆς:

“Ἡ ἀλήθεια νομιζομεν εἶναι ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπέβη οἷος ἀπέβη ἔνεκα τῆς μεμολυομένης ἀτμοσφαιρας ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔζησε καὶ ἐπολιτεύθη. Ἡ ἠθικὴ παραλυσία, τὴν ὁποίαν παρήγαγεν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἔφερεν εἰς μέσον τοσαύτην ἰδεῶν σύγχυσιν, ὥστε δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι ἡ φιλαρχία ἐθεώρησε πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς πάντα τρόπον θεμιτόν, μηδὲ αὐτῆς τῆς προδοσίας ἐξαιρουμένης”⁹.

Πράγματι, αὐτὸ διδάσκει ἀφευδῶς ἡ Ἱστορία. Ἡ ἠθικὴ παραλυσία, ἡ πνευματικὴ κατὰπτωσις τῶν λαῶν ἀποτελεῖ ἕδαφος πρόσφορον νὰ ἐμφανισθοῦν καὶ δράσουν οἱ δημαγωγοί. Καὶ ὅπου οἱ δημαγωγοί γίνονται δεκτοὶ καὶ ἀκούονται καὶ κυβερνοῦν, ἐκεῖ ὁ ἠθικὸς μαρσαμὸς καὶ ἡ ἠθικὴ υποβάθμισις τῶν ἀξιών τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ ὡσὰν λοιμώδης νόσος διαδίδεται καὶ ἐπεκτείνεται.

Τελικῶς δὲ πάλι ὡς συνέπεια ταύτης ἔρχεται καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐξαθλίωσις, ὅχι δὲ σπανίως καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν πολιτειῶν... Δηλαδή φαῦλος κύκλος!

Θὰ ἐλθουμε τώρα εἰς τὴν νεωτέραν Ἱστορίαν μας, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Γίνεται δεκτὸν ὅτι ἀφετηρίαν τῆς νεωτέρας Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ ἡ ἔλευσις τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ὡς πρώτου κυβερνήτου.

Ἡ Ἱστορία ἔχει τοποθετήσῃ τὸν Καποδίστριαν εἰς τὰς δέλτους τῆς ὡς τὸν πρῶτον καὶ δημιουργικὸν κυβερνήτην τοῦ νεοσυστάτου Κράτους τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ὡς ἄνθρωπος καὶ πολιτικὸς εἶχε τὶς ἀναμφισβήτητες μεγάλες ἀρετὲς καὶ τὰ ἐλαττώματά του.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀναπτυσσομένου καὶ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς θέματος, ἦτο ἄξιος καὶ ἐντιμος πολιτικὸς, πὺν ἄφησε παράδειγμα ἀξιόμιμητον πολιτικοῦ ἠγέτου ἀφιλοκερδοῦς, εἰλικρινῶς ἀγαπῶντος τὴν Πατρίδα, μακρὰν πάσης εὐτελοῦς δημαγωγικῆς συμπεριφορᾶς καὶ ἀναλωθέντος διὰ τὸ καλὸν τῆς Πατρίδος¹⁰.

Ἡ Ἑθνικὴ Δ' τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις μετὰ τὸ ὑπ' ἀριθμ. Θ' Ψήφισμά της τῆς 1.8.1829 μετὰ πολλὴν εὐγνωμοσύνην ἀνεγνώρισε καὶ διεκλήρυσε δημοσίᾳ τὴν προσφορὰν τοῦ Καποδίστρια, ἐκ τῆς πενιχρῆς περιουσίας του, πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενον καὶ εἰς ἐνδεῖαν κείμενον ἔθνος καὶ ἐπήφισε τὴν ἐτήσιαν χορηγίαν, ἐξ 180.000 Φοινίκων πρὸς ἀντιμετώπιον τῶν ἀναγκῶν τοῦ κυβερνήτου καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν του.

Ὁ Καποδίστριας, ὅταν ἔλαβε τὸ Ψήφισμα ἀπήντησεν ἀμέσως τὴν 4.8.1829, ὡς ἀκολούθως: «Εὐτυχεῖς διότι ἠδυνήθημεν νὰ προσφέρωμεν δι' αὐτὸ τὸ τόσον θεάρεστον ἔργον τὰ λείψανα τῆς μετρίας καταστάσεώς μας εἰς τὸ θυοιαστήριον τῆς Πατρίδος! Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον θέλωμεν ἀποφύγει καὶ ἡδη νὰ δεχθῶμεν τὴν προσδοριζομένην ποσότητα διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπικρατείας, ἀπεχόμενοι, ἐν ὅσω τὰ ἰδιαίτερά μας

χρηματικά μέσα μᾶς ἐξαρκοῦσιν, ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγγίσωμεν μέχρι καὶ ὀβολοῦ τὰ δημόσια χρήματα πρὸς ἰδίαν ἡμῶν χρῆσιν»¹¹

Αἱ μεγάλαι ἀρεταὶ τοῦ Καποδιστριαίου ὑπῆρξαν ἡ λιτότης, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ πραγματικὴ πρὸς τὸ καθῆκον προσήλωσις. Ἐργατικὸς εἰς τὸ ἔπακρον καὶ καθ' ὅλον ἐν γένει τὸν βίον ἄσφογος¹².

Ἔλεγεν, ἓνας Ἀγγλος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συγγραφεύς: «Παρ' ὅλα τὰ ἐλαττώματά του, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ὅπουδῆποτε εὔρον νὰ ὑπάρχη οἰονδήποτε ἴδρυμα πρὸς ὄφελος τῆς χώρας, ἐὰν ἠρώτων ποῖος ἦτο ἰδρυτής, ἢ ἀπάντησις ἦτο πάντοτε: Ὁ Καποδιστριαίς!»¹³.

Ἡγέτης, λοιπόν, ἀνιδιοτελής, ἀκούραστος, δημοσυργικὸς καὶ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένος, προσφέρων καὶ ἐκ τῆς πενιχρᾶς περιουσίας του εἰς τὸ «θυσιαστήριον τῆς Πατρίδος» εἶναι πράγματι δῶρον Θεοῦ εἰς τὸ ἔθνος.

Συγχρόνως σχεδὸν ἀλλὰ καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν Καποδιστριαίον ἔδρασαν καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν σκηνήν, τοὺς ὁποίους ἡ Ἱστορία δὲν ἐδίστασε νὰ τοὺς χαρακτηρίσῃ... *δημαγωγούς!*

Γράφει ὁ Π. Καρολίδης εἰς τὸ ἔργον του, «Σύγχρονος Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων»:

«Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἕλλην πολιτευτὴς καὶ δὴ πρωθυπουργὸς δημιουργήσας περιουσίαν καὶ δὴ περιουσίαν σημαντικωτάτην ἐν τοῖς τότε χρόνοις (630 χιλ. χρυσῶν δραχμῶν), ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς ἐξουσίας»¹⁴.

Καὶ ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του γράφει ἀδιστακτικῶς: «Ὁ Κωλέτης, (διότι περὶ αὐτοῦ πρόκειται) συνηθισμένος ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι, ἤθελε τὴν κυβέρνηση ἐκεῖ, ὅτι ἔκαμε τόσα σπίτια καὶ ἐργαστήρια σὲ ἄλλουνοῦ ὄνομα καὶ αὐτὸς ἔπαιρνε τὰ νοίκια καὶ παίρνει ἀπὸ αὐτά. Δι' αὐτὸ εἶχε νικητέρον πρῶτον»¹⁵. Τότε δὲν εἶχαν ἐφευρεθῆ οἱ λεγόμενες *Of Shore Companies* (οἱ ὑπεράκτιες ἐταιρίαις), πίσω ἀπὸ τὶς ὁποῖες κρύβονται οἱ κάθε εἶδους δημαγωγοὶ καὶ ὑπηρέται τῆς διαπλοκῆς. Ἐλειτουργοῦσαν οἱ «διαπλοκῆς» μὲ παρένθετα πρόσωπα πιστά. Εἶχε καὶ ὁ Κωλέτης ἀναμιφισθήτητα

προτερήματα. Ἦτο καὶ αὐτὸς ἀγωνιστῆς. Δὲν εἶχεν ὅμως, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν τῶν ἱστορικῶν, τὸ ἐπιβαλλόμενον ἀπὸ τὶς περιστάσεις ἦθος. Ὁ Κων. Λεβίδης Φιλικὸς καὶ ἀγωνιστῆς, ἐπανομασθεὶς «Πατριάρχης τῆς δημοσιογραφίας» ἔγραψε, διὰ τὸν σχολιαζόμενον ἄνδρα: «Ἦτο ἄνθρωπος φιλόδοξος, ραδιοὔργος, ἀντιπαρερχόμενος κάθε τύφιν συνειδήσεως διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του, ὑποστηρίζων ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ συγχωρεῖ καὶ ἀγιάζει ὅλα τὰ μέσα»¹⁶. Μὲ δημαγωγίαις καὶ ὑποσχέσεις ποῦ ποτὲ δὲν ἐτηροῦσε, κατάφερε νὰ διατηρηθῆ εἰς τὴν ἐξουσίαν, κἀνοντας σημαίαν τῶν ἀγώνων του τήν... «μεγάλην Ἰδέαν» (Μεγάλῃ Ἰδέᾳ ποῦ ἠλέκτριζε τότε τὰ πλήθη ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἀλυτρώτων Ἑλλήνων), σὲ συνδιασμόν πρὸς τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸν θρόνον. Λέγουν δὲ οἱ ἱστορικοὶ: «Τὸ γεγονός ὅτι αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ ἦσαν ἐξόχως δημοφιλεῖς, ὁ δὲ Κωλέτης ἦτο ἀριστοτέχνης εἰς τὴν κολακίαν τῶν μαζῶν καὶ εἰς τὴν χρῆσιν φαυλοκρατικῶν μεθόδων, ἐμποδίζει πάντα θέλοντα νὰ ἀποφανθῆ ἀμερολήπτως, ποῦ ἑτεροματιζέτο εἰς αὐτὸν ἡ ἰδεολογία καὶ ποῦ ἤρχιζεν ἡ κομματικὴ σκοπιμότης»¹⁷.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐνῶ ὁ πολιτικὸς οὗτος ἦτο ἐνθερμος θιασώτης καὶ τυφλὸ ὄργανον τῆς Γαλλικῆς διπλωματίας, ἓνας ἀπὸ τοὺς τότε συνεργάτας του, Γάλλος διπλωμάτης, διεκτραγωδῶν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν κρατικῶν λειτουργιῶν καὶ πραγμάτων ἐπὶ διακυβερνήσεως Κωλέτης ἔγραφε: «Ἴδου ἡ εἰκὼν τῆς Ἑλλάδος... ἓνα ὑπουργεῖον ἀνόητον, ἡ ληστεία ἀναξωγονημένη, τὰ ταμεῖα τοῦ Κράτους κενά, ἡ ἀνταρσία κυρία τοῦ βορείου τμήματος τῆς Χώρας... Ἴδου τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης μας πολιτικῆς, ἀλοίμονον!... Δὲν προωθεῖ κανεὶς ἐδῶ τὰς ὑποθέσεις του ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῶν ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει συμφερόντων. Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες εἶναι ἰσᾶξιοι ἀλλήλων εἰς αὐτὸ τὸ θέμα, καὶ μὴδὲν ἰδοῦν ὅτι δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀλοπάσουν τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς στρέφουν τὰ νῶτα...»¹⁸.

Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ παρατηρήσεις δύο ἐκ τῶν ἱστορικῶν. Λέγει ὁ πρῶτος:

«Πρέπει να σημειωθεί ότι παρέσχε πάντοτε στόχον και ως ευνουόμενος τῶν Βασιλέων και τῆς Αὐλῆς και ως δημαγωγός και ως φραυλοκράτης. Και αὐτοὶ ἀκόμη οἱ συνεργάται του οὐδέποτε ἐσυγχώρησαν τὴν κρυψιανὴν του ἐναντι τῶν στενωτέρων φίλων του, διότι ἄφηνε τοὺς πάντας ἐν πλήρει ἀγνοία τῶν σκοπῶν του». Ὁ δὲ Καρολίδης σημειώνει ὅτι: «Κυβερνῶντος τοῦ Κωλέτου πᾶσα ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ἐν πολλοῖς δὲ και αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ διηθύνετο ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας!... και ὅτι ἡ ὅλη πολιτεία του ἀνδρὸς δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη ἀτοπημάτων και ἐπεισοδίων περιπλεκόντων τὸ κράτος εἰς ὀχληρὰς και ἀσκόπους περιπετείας».

(*Συνεχίζεται*)

Δρ. Ν. ΦΙΛΟΛΑΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. «Τρία δὲ τινὰ χρηῖται τοὺς μέλλοντας ἀρξέει τὰς κυρίας ἀρχάς, πρῶτον μὲν φιλιαν πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν, ἔπειτα δύναμιν μεγίστην τῶν ἔργων τῆς ἀρχῆς, τρίτον δ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην ἐν ἐκάστη πολιτεία...» Ἀριστοτέλους Πολιτικά, 1309α - 1309β.
2. Ἔνθ. ἀν. 1309b - 8-13.
3. Παπαρηγοπούλου Κ., «Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθους», Βιβλ. 4^ο σελ. 241.
4. «Σχεδὸν δὲ και ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀν τὶς ἴδιοι θεωρῶν τὰς μεταβολὰς τοῦτον ἐχοῦσας τὸν τρόπον. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε γένοιτο ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς και στρατηγός, εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. Σχεδὸν γὰρ οἱ πλείστοι τῶν ἀρχαίων τυράννων ἐκ δημαγωγῶν γεγόνασι...» Ἀριστοτέλους, ἐνθ. ἀν. 1305α 2-10.
5. Κατὰ τοῦ ἀγενοῦς Κλέωνος ἰδίας ὁ Ἀριστοφάνης ἐξεκένωσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν φαρέτραν τῶν πικροτάτων αὐτοῦ βελῶν. Διότι ὀνομάσας αὐτὸν κεκράκτην δηλαδή φωνακλᾶν, ἐπιφέρει ὅτι ἐξεφρόδιζε τοὺς ἀντιπάλους, διὰ τῆς οὐξύτητος τῶν κατηγοριῶν αὐτοῦ, διὰ τῆς τραχύτητος τῆς φωνῆς, διὰ τῆς ἀναυδαίας τῶν σχημάτων, ληστεύων τὸ δημόσιον ταμείον, καταδιώκων πᾶσαν ἀρετὴν και πᾶσαν ἀξίαν και διὰ τῶν ἐξολοσετέρων και ἀναυδεστέρων κολακειῶν προσεταιριζόμενος τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους». Παπαρηγοπούλου, ἐνθ. ἀν. σελ. 251 ἔπ.
- 5α. Αὐτόθι, σελ. 251, 259.
6. Αὐτόθι, σελ. 265.
7. Ἐλευθεροδάκη «Σύγχρονος Ἑγκυκλοπαιδείας», Τόμ. Αος σελ. 976.
8. Περὶ τοῦ «πάθους» τοῦ δήμου πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραψε: «Ποθεὶ μὲν, ἐχθαίρει

δέ, βούλεται δ' ἔχειν». Παπαρηγοπούλου, ἐνθ. ἀν. σελ. 266.

9. Αὐτόθι. Ἴδε και W. Durant, «Παγκόσμιος Ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ» Τόμ. Β' - σελ. 452 ἔπ.

10. «Οὐδένος Ἑλληνος καρδία ἦτο ἐλληνικωτέρα τοῦ Καποδιστριαίου. Ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μετεχειρίσθη τὴν ρωσικὴν ἐπιρροήν του και ὄχι ὑπὲρ τῆς Ρωσίας τὴν ἐλληνικὴν ἀρχὴν του».

Σπ. Τρικούπη, «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», Τόμ. Δ' σελ. 276.

«Οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι κάνουν μεγάλα λάθη. Και ὁ κυβερνήτης ἐχάθη ἀπὸ τὰ μεγάλα λάθη του», Μακρυγιάννη, «Ἀπομνημονεύματα», Τόμ. Β' σελ. 34.

11. Ἴδε και Σπ. Μαριζίνη, «Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρης Ἑλλάδος», Τόμ. Α' σελ. 69 και 344.

12. Ἔνθ. ἀν. σελ. 35 και 86. Και Σπ. Τρικούπη, ἐνθ. ἀν. σελ. 277.

13. Fransis Herve, «A residence in Crecece and Turkey» Τόμ. Α' σελ. 78.

14. Π. Καρολίδου, «Σύγχρονος Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων», Τόμ. Γ' σελ. 335.

15. Μακρυγιάννη, ἐνθ. ἀν. Τόμ. Β' σελ. 76.

16. Μαριζίνη, ἐνθ. ἀν. σελ. 205.

17. Ἔνθ. ἀν. σελ. 214 και 222. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα γράφει ὁ Μακρυγιάννης, ὅταν μετὰ τριετίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κωλέτη, ἐγινε ἐκταφὴ του, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Γάλλου ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ και ἐπὶ πολλὰ χρόνια συνεργάτου του Πισκατόρου, προκειμένου νὰ ἀνεγείρῃ μνημεῖον εἰς τὸν Κωλέτην, και εὐρέθη τὸ σῶμα ἀδιάλυτον. Λέγει ὁ Μακρυγιάννης: «... Και τὸν θγαίνουν καθὼς τὸν θάψαν. Μόνον τὰ μάτια του ἦσαν βουλασιμένα και ἡ μύτη του ὀλίγον πειραγμένη. Τὰ μάτια του ὅτι ἔβλεπαν τίς πράξεις ὅπουκανε διὰ τὴν πατριδα του και τὴν θρησκεία του».

18. Μαριζίνη, ἐνθ. ἀν. σελ. 221.

19. Αὐτόθι, σελ. 222. Και Durant, ἐνθ. ἀν. σελ. 452. Εἶναι ἀξιοσημείωτα ὅσα ὁ Ν. Δραγοῦμης διηγείται, σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο ἐνεργείας τοῦ ἀνδρὸς. Γράφει: «Ἀπέτεινε πρὸς πάντας, σοβαρῶς μὲν, κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἰλαρῶς ὁμως, τὴν πανομοιοτύπων ταύτην ἀπάντησιν. «Ἐχεις δικαίον ἀγαπητέ. Ἐγὼ γνωρίζω κάλλιστα και τὰς πατρικὰς και τὰς προσωπικὰς σου ὑπηρεσίας και τὰ δικαιώματα τῆς οἰκογενείας σου. Ἔσο ἦσυχος, θὰ λάβω ὑπ' ὄψιν τὴν αἰτίην σου και θὰ σ' εὐχαριστήσω». Και προσθέτει ὁ Δραγοῦμης: «Πολλὰκις ὁ συνδιαλεγόμενος οὔτε πατέρα εἶχεν ὑπηρετήσαντα, οὔτε ἄλλα δικαιώματα. Ἐν τούτοις ἐφεργον πάντες ἱκανοποιημένοι. Ἀκόμη και τὸν στρατηγὸν Θ. Γρίβαν παρεπλάγησε. Μετέβη οὗτος διὰ νὰ τὸν ὑβρίσῃ και ἐξελλθὼν εἶπεν εἰς τὸν Δραγοῦμην: «Μὲ ἐγέλασε πάλιν! Μ' ἔπιασε μὲ τὰ γλυκὰ λόγια και εἶμαι βέβαιος ὅτι οὔτε λέξιν ἀληθινὴν μοῦ εἶπεν». Ὅταν δὲ συνειργάζετο μὲ τοὺς ὑπαλλήλους ὑπέγραφεν ἀνεξετάτως τὰ ἔγγραφα! Ἴδε, Ν. Δραγοῦμη, «Ἱστορικὰ Ἀναμνήσεις» Τόμ. Β' σελ. 123.

ΕΡΓΑΣΙΑ: ΑΝΑΓΚΗ Ή ΧΡΕΟΣ;

Πλούσιος ή φτωχός, ο άνθρωπος που φθάνει σε κάποια ηλικία αρχίζει να εργάζεται. 'Αλλά τί είναι η εργασία; 'Ανάγκη έξοικονομήσεως χρημάτων, όταν δεν μπορείς να τα βρής έτοιμα;

'Η Παλαιά Διαθήκη γράφει: «Οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι». Κάνει δηλαδή λόγον περι εργασίας, πριν από την δημιουργία του ανθρώπου. Καί μετά την δημιουργία του ανθρώπου, γράφει πάλι: «Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν». "Όπως λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἔχει θεϊκὴν προέλευσιν, ἔτσι καὶ ἡ εργασία. Καὶ εἶναι ἱερὸ καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐργάζεται.

'Αλλὰ τίθεται τὸ ἐρώτημα: 'Εὰν ἔχω χρήματα καὶ μπορῶ νὰ ζήσω, χωρὶς νὰ ἐργάζωμαι, γιατί νὰ ἐργασθῶ; 'Εὰν ἡ εργασία ἦταν μόνο βιοπορισμὸς, θὰ μπορούσαμε, ἴσως, νὰ τὸ ποῦμε. 'Αλλὰ δὲν εἶναι μόνο βιοπορισμὸς. Εἶναι πολὺ περισσότερο. Εἶναι δημιουργία που δίνει νόημα στὴ ζωὴ μας. Συντελεῖ στὴν ψυχικὴ μας ἰσορροπία. 'Ο ἄνθρωπος ἐπλάσθη «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ. 'Αρα, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, εἶναι καὶ αὐτὸς δημιουργὸς διὰ τῆς ἐργασίας του.

Δὲν νοεῖται λοιπὸν ἄνθρωπος μὴ ἐργαζόμενος. Καὶ ἐὰν δὲν ἔχει κανεὶς ἀνάγκη νὰ ἐργάζεται γιὰ νὰ ζήσει, θὰ μπορούσε νὰ ἐργάζεται γιὰ νὰ βοηθήσῃ ἄνθρώπους ἐνδεεῖς. Τόσοι ἄνθρωποι που ἔχουν ἀνάγκες καὶ δὲν ἔχουν τὰ μέσα νὰ τὶς ἀντιμετωπίσουν.

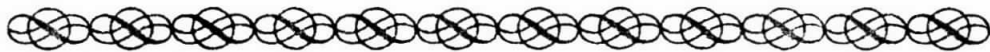
"Όλοι οἱ σοφοὶ ἐπαίνεσαν τὴν εργασία καὶ ἀντιθέτως μίλησαν μὲ βαρεῖα λόγια γιὰ τὴν τεμπελιά. «'Η δουλειὰ δὲν εἶναι ντροπή, ἡ τεμπελιά εἶναι ντροπή», γράφει ὁ

'Ησίοδος. Αὐτὸ γενικῶς, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερος γιὰ κάποιους που ξεχωρίζουν τὶς δουλειὰς σὲ ἀξιοπρεπεῖς καὶ μὴ ἀξιοπρεπεῖς καὶ παραμένουν ἄνεργοι, ἕως ὅτου βροῦν τὴν δουλειὰ που τοὺς ταιριάζει. Καὶ ὁ ἴδιος, ὁ 'Ησίοδος, τονίζοντας τὴν ἀξία τῆς δουλειᾶς, τῆς ὁποιασδήποτε δουλειᾶς, προσθέτει: «Τὸν ἐργατικὸ ἄνθρωπο πολὺ τὸν ἀγαποῦν οἱ Θεοί». 'Ο Εὐρύπιδης, μιλώντας γιὰ τὴν ἀξία τῆς δουλειᾶς καὶ τὴν συμβολὴ της στὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου, λέει: «Δίχως κόπο δὲν ἠμπορεῖς νὰ εὐτυχῆσῃς. Καὶ εἶναι ντροπὴ στὸ νέο παλληκάρη, νὰ μὴ θέλῃ νὰ μοχθῆ». Τέλος, ὁ 'Απόστολος Παῦλος μιλάει αὐστηρὰ γιὰ τὸν μὴ ἐργαζόμενο. «'Όστις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω». Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ φρᾶσις αὐτὴ τοῦ 'Αποστόλου Παύλου, διατυπώνεται συχνὰ λανθασμένα: «'Ο μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω». "Όχι. Διότι ὑπάρχουν ἄνθρωποι που δὲν μποροῦν νὰ ἐργασθοῦν, εἴτε γιατί εἶναι ἀσθενεῖς, εἴτε γιατί δὲν βρίσκουν δουλειὰ. Καὶ εἶναι τραγικὸ, ὁ νέος νὰ θέλῃ νὰ ἐργασθῆ, νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη τῆς ἐργασίας γιὰ τὴν ψυχικὴ του ἰσορροπία καὶ νὰ μὴ βρισκῆ δουλειὰ.

"Υστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, ποιὸς λογικὸς ἄνθρωπος θὰ μπορούσε νὰ πῆ: «Δὲν θέλω νὰ δουλεύω» ἢ «δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ δουλεύω»;

'Αλλωστε, τὸ μόνο βέβαιο εἶναι ἡ ἀβελαιότητα τοῦ πλούτου. Καὶ τὸ μόνο σίγουρο, ἡ εργασία. 'Η εργασία που θὰ μάθῃς καλὰ ἀπὸ τὰ νεῖατα σου, καὶ που μαζί μὲ μιὰ γερὴ γενικὴ μόρφωσι θὰ σὲ κάνῃ νὰ εἶσαι πρῶτος στοὺς διαγωνισμοὺς καὶ περιζήτητος στὴν ἀγορά. 'Η εργασία που, ἐκτὸς ἀπὸ δημιουργία, εἶναι καὶ πηγὴ χαρᾶς.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ἡ συνεχιζόμενη ἄνοδος τῆς τιμῆς τοῦ πετρελαίου σὲ διεθνῆς ἐπίπεδο δημιουργεῖ ἔντονα προβλήματα σὲ μικροὺς καὶ σὲ μεγάλους καταναλωτὲς τοῦ πολύτιμου αὐτοῦ καυσίμου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξαρτᾶται σημαντικὰ ἡ διεθνῆς οἰκονομικὴ ἰσορροπία. Ἡ διαφαινόμενη στὸ προσεχὲς ἢ καὶ ἀπώτερο μέλλον ἐξάντληση τῶν φυσικῶν αὐτοῦ πηγῶν ἐπάγεται τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀναζήτηση ἄλλης φύσεως ἐνεργειακῶν πόρων γιὰ τὴν κάλυψη τῶν διαρκῶς διογκουμένων ἐνεργειακῶν ἀναγκῶν τῶν συγχρόνων κοινοπιῶν.

Οἱ λεγόμενες ἥπιες μορφές ἐνέργειας, ὅπως ἡ αἰολικὴ καὶ ἡ ἡλιακὴ, προσδίδουν στὴν ἐνεργειακὴ παραγωγή κάποιον ποσοστὸ χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι εἶναι δυνατόν μὲ τὶς ὑφιστάμενες συνθῆκες νὰ ὑποκαταστήσουν σὲ σημαντικό βαθμὸ τὸν πετρελαϊκὸ παράγοντα.

Ἀπομένει μὲ τὶς ὑπάρχουσες σήμερα τεχνολογικὲς δυνατότητες ἡ πυρηνικὴ ἐνέργεια, ἡ ἐκτεταμένη χρῆση τῆς ὁποίας διχάζει τοὺς ὑπευθύνους τεχνικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀρμοδίους.

Ἦδη, μὲ τὴν εἰκοστὴν ἐπέτειον τοῦ πυρηνικοῦ ἀτυχήματος στὸ Τσέρνομπιλ, ἔγινε καὶ πάλι εὐρύς λόγος γιὰ τὰ αἷτια καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τοῦ γεγονότος αὐτοῦ καὶ ἀναφέρθηκαν μὲ συγκεκριμένα στατιστικὰ στοιχεία τὰ δυσμενῆ ἀποτελέσματα αὐτοῦ.

Παρὰ ταῦτα σήμερα πολλές, κυρίως εὐρωπαϊκὲς, χώρες ἀλλὰ καὶ οἱ ΗΠΑ πού δὲν στεροῦνται ἰδίων πηγῶν πετρελαίου, κάνουν εὐρεία χρῆση τῶν πυρηνικῶν σταθμῶν παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, χωρὶς νὰ ἔχουν γίνῃ γνωστὰ τέτοιας ἐκτάσεως κα-

ταστρεπτικὰ φαινόμενα, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Τσέρνομπιλ.

Ἐν ὄψει αὐτῆς τῆς καταστάσεως οἱ κυβερνήσεις τῶν χωρῶν ἔχουν ὑποχρέωση νὰ ἀποθαρρύνουν τὴν πολιτικὴ τῆς ἀλόγιστης καταναλώσεως σὲ ἐνέργεια καθὼς καὶ τὴν κερδοσκοπία τῶν ἐταιρειῶν οἱ ὁποῖες ἀνήκουν στὸ πετρελαϊκὸ κύκλωμα, οἱ δὲ σχεδιαστὲς, μελετητὲς κατασκευαστὲς καὶ συντηρητὲς τῶν πυρηνικῶν σταθμῶν παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, νὰ ἐπιτελοῦν τὸ ἔργο τους μὲ ὑψηλὸ αἶσθημα εὐθύνης, ὥστε οἱ ἐγκαταστάσεις αὐτὲς νὰ εἶναι ἄρτιες ἀποκλειομένης κάθε ἀπρόβλεπτης ἀστοχίας, ὥστε τὸ ἔργο των νὰ λειτουργεῖ ὑπὸ τὶς ἀσφαλέστερες κατὰ τὸ δυνατόν συνθήκες.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν προκύπτει ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὡς ἄνω δὲν εἶναι μόνον θέμα εἰδικῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ αἰσθήματος ὑψηλῆς εὐθύνης καὶ ἠθους καὶ ἰδιαίτερης ἐπιμέλειας κατὰ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἔργου των.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Ὅπως δείχνουν τὰ πράγματα, ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια ἐνδιαφέροντα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς εἶναι καὶ ἡ ἔνταξη τῆς Τουρκίας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση. Τοῦτο ἐπιβεβαιώθηκε πρόσφατα καὶ ἀπὸ τὰ διαμειφθέντα κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τῆς ἀμερικανίδας Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν στὴν χώρα μας τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον.

Εἶναι περιεργὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνῶ οἱ ΗΠΑ δὲν νομιμοποιοῦνται καθότι δὲν εἶναι μέλος, νὰ ἀναμειγνύονται στὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τῆς Ε.Ε., ἐν τούτοις ἡ πα-

ρέμβασή των ἐν προκειμένῳ εἶναι πασιφανής.

Στὴν οὐσία τοῦ θέματος τὸν λόγο γιὰ τὴν ἀπόφαση εἰσοδοχῆς τῆς Τουρκίας στὴν Ε.Ε. ἔχουν τὰ 25 μέλη αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ Τουρκία κατὰ πόσον ἀνταποκρίνεται στὰ τυπικὰ καὶ οὐσιαστικὰ κριτήρια τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματος αὐτῆς.

Διότι πέραν τῶν οἰκονομικῶν κριτηρίων, ἐπὶ πλέον προβλήματα εἶναι τὸ ὑφιστάμενο πολιτικὸ καθεστῶς στὴν Τουρκία καὶ ἡ ὁμαλὴ λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν μὲ τὴν ιδιότυπον ἐξουσία τοῦ στρατιωτικοῦ κατεστημένου, καθὼς καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων.

Ὁ ἀπόηχος τῆς γενοκτονίας τῶν Ἀρμενίων, 90 χρόνια μετὰ, οἱ διώξεις τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου στὴν Μικρὰ Ἀσία καὶ τὸν Πόντο τὴν περίοδο 1914 - 1922, τὰ γεγονότα τοῦ Σεπτεμβρίου 1955 στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Σμύρνη, ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἀττίλα στὴν Κύπρο τὸ 1974 καὶ ἡ τύχη τῶν 1619 ἀγνοουμένων ἀπὸ ἐδῶ καὶ 32 ἔτη εἶναι γεγονότα ἐπαναλαμβανόμενα μέσα στὸν χρόνο, ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ στόχοι τοῦ Κεμάλ νὰ καταστήσει τὴν Τουρκία μίᾳ δυτικῆς τύπου δημοκρατικῆς χώρας, δὲν φαίνεται νὰ ἔγιναν πραγματικότητες.

Ἐξ ἄλλου ὅσον καὶ ἐὰν ἡ σημερινὴ Εὐρώπη νὰ φαίνεται σὲ σημαντικὸ βαθμὸ ἀποχριστιανοποιημένη ἐν τούτοις οἱ παραδόσεις τῆς καὶ οἱ ρίζες τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἔχουν σαφῶς χριστιανικὴ ἐπίδραση.

Ἡ Τουρκία πάλι εἶναι μίᾳ ἀμιγῶς μουσουλμανικῆς χώρας, ὅσον καὶ ἐὰν θέλουν νὰ τὴν ἐμφανίσουν ὡς λαϊκὸ κράτος, μὴ ἐξαρτώμενο ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ τῆς κατεστημένο. Ἄλλωστε καὶ ἡ σημερινὴ τουρκικὴ κυβέρνησις, ὁ τίτλος τοῦ κόμματος ποὺ τὴν στηρίζει, ἔχει ὄνομα ποὺ σημαίνει ὅτι ἡ ἰσλαμικὴ συνείδησις παραμένει ἰσχυρὰ σὲ μεγάλα τμήματα τοῦ λαοῦ. Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἐξετέθησαν ἀποδεικνύουν ὅτι πέραν τῶν

οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν ἀποκλίσεων ἀπὸ τὰ δεδομένα τῶν κρατῶν μελῶν τῆς Ε.Ε. ὑπάρχουν βαθεῖς πολιτιστικῆς καὶ θρησκευτικῆς διαφορῆς, οἱ ὁποῖες κάνουν τὴν Τουρκία ξένο σῶμα στὴν Ε.Ε.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ ἀμερικανικὴ παρέμβαση ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ἀποδεικνύεται ἱστορικὰ ἀθελμελιωτῆ.

ΑΣΥΣΤΑΤΕΣ ΦΗΜΕΣ

Στὸ φύλλο τῆς ἐφημερίδας «τὸ Βῆμα» (19.3.06) παρατίθεται κατάλογος μελῶν τῆς μασονικῆς στοᾶς, τὰ ὁποῖα ἀνήκαν στὸ παρελθὸν εἰς αὐτήν. Ἐκεῖ μεταξὺ τῶν ἐπιφανῶν ἐλευθεροτεκτόνων ἀναφέρεται -κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ιδίων- καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κυροῦ Χρυσάνθου Φιλιππίδη.

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι καινοφανές. Οἱ αὐθαίρετοι αὐτοὶ κατὰ καιροὺς ἰσχυρισμοὶ τῶν μασόνων, ὅτι τάχα ἀνώτατοι κληρικοὶ τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξαν ἢ εἶναι καὶ σήμερα μέλη τῆς Στοᾶς ἀποδεικνύονται ἀβάσιμοι. Εἰς τὸ παρελθὸν ἐξ αἰτίας παρομοίων διαδόσεων (Ὀκτώβριος 1933) ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προέβη στὴν ἀκόλουθη δήλωσις: «Ἐξ ἀφορμῆς δημοσιευμάτων καὶ ἀνευθύνων διαδόσεων ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος (τότε ἦτο ὁ μακαριστὸς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, σοφὸς ἄνδρας) καὶ ἄλλοι ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀνήκουν εἰς τὸν μασονισμὸν δηλοῖ ὅτι: «οὐδεὶς Ἀρχιερεὺς ἀνήκει εἰς Μασονικὴν τινὰ στοάν. Πᾶσα ἀντίθετος περὶ τούτου διάδοσις καὶ πληροφορία εἶναι κακόβουλος καὶ συκοφαντικὴ».

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῶν διαδόσεων αὐτῶν ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν συνεδρίαση τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1933 ἐπιληφθεῖσα τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐξετάσεως τῆς Μασονίας, τοῦ διεθνοῦς τούτου μυστικοῦ ὀργανισμοῦ κατέληξε, μετὰ τὴν διεξαχθεῖσαν συζήτησιν, εἰς τὰ ἐπόμενα ὁμοφώ-

νωσ ὑπὸ πάντων τῶν συγκροτούντων αὐτὴν Ἀρχιερέων γενόμενα δεκτὰ συμπεράσματα. Ἡ Μασονία δὲν εἶναι ἀπλῆ φιλανθρωπικὴ ἔνωσις ἢ φιλοσοφικὴ Σχολή, ὑπομμνήσκει τὰς παλαιὰς ἔθνικὰς μυστηριακὰς θρησκείας ἢ λατρείας ἀπὸ τῶν ὁποίων κατάγεται καὶ τῶν ὁποίων συνέχειαν καὶ ἀναβίωσιν ἀποτελεῖ».

Μετὰ ὀλίγα ἔτη ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Δεκέμβριος 1938) ἐκλέγει τὸν Χρῦσανθος Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. Ἡ ἐκλογή του τότε λόγω τῆς ἰσοψηφίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀπὸ Κορινθίας Δαμασκηνοῦ Παπανδρέου εἶχε ἐπιφέρει ὀρισμένες ἀντιδράσεις καὶ τὴν ἐπέμβαση τῆς Πολιτείας, μὲ τροποποίηση τῆς διαδικασίας τῆς ἐκλογῆς, καὶ τὴν ὀριστικὴν ἐπιλογή του εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν Θρόνον. Ἐάν, λοιπόν, ὑπῆρχε ὑπόνοια καὶ πληροφορία τινὰ τότε ὅτι ὁ Χρῦσανθος εἶναι μέλος τῆς τεκτονικῆς Στοᾶς δὲν θὰ ἐπικαλοῦντο οἱ ἀντίπαλοί του ἕνα τέτοιο ἀδιάσειστο ἐπιχείρημα; Πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐγένετο. Ἐξ ἄλλου ὅταν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1941 ὑπὸ κατοχικὸν καθεστῶς ἐκλίπτει τοῦ θρόνου του ὁ Χρῦσανθος, χωρὶς νὰ τοῦ χο-

ρηγηθεῖ κάποια πρὸς τὸ ζῆν σύνταξη, περιέρχεται εἰς μεγάλη ἔνδεια καὶ ἀποσύρεται εἰς ἕνα μικρὸ διαμέρισμα εἰς τὴν ὁδὸν Σουμελᾶ 4 στὴν Κυψέλη. Τότε τὶς καθημερινὰς ἀνάγκης τῆς διατροφῆς του τὰ δύσκολα χρόνια τῆς κατοχῆς ἀνέλαβε ἡ ἀδελφότητα «ΖΩΗ», ποῦ νεώτερα μέλη τῆς ἔφεραν κάθε ἡμέρα τὴν μερίδα τοῦ φαγητοῦ ἀπὸ τὸ τραπέζι τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς.

Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ «περιδότης ἀλληλεγγύη» τῶν ἐταίρων τῆς Στοᾶς, ἐάν ἦτο μέλος αὐτῆς, νὰ τὸν στηρίξουν οικονομικὰ σὲ στιγμὲς ἀδυναμίας;

Τὸ συμπέρασμα ἐξ ὅλων αὐτῶν εἶναι ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς τεκτονικῆς Στοᾶς διαδίδουν κατὰ καιροὺς φήμες ὅτι ἐπιφανεῖς Ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες ὑπῆρξαν μέλη των μὲ τὴν πρόθεση νὰ παραπλανήσουν τὸ κοινὸν καὶ ἰδιαίτερα ὄσους ἐπιθυμοῦν νὰ γίνουν μέλη των καὶ διστάζουν ἐκ τοῦ λόγου ὅτι «ἡ μασονικὴ στοὰ ἀποδεδειγμένως τυγχάνει θρησκεία μυστηριακὴ, ὅπως διάφορος, κερχωρισμένη καὶ ξένη τῆς χριστιανικῆς θρησκείας».

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Τ' ΑΣΗΜΕΝΙΟ ΤΟ ΠΟΤΗΡΙ

*Τ' ἀσημένιο τὸ ποτήρι
τῶκλεψα γιὰ νὰ γλεντήσω
στῆς ζωῆς τὸ πανηγύρι.*

*Μὲ κρασί θὰ τὸ γεμίσω
μπροῦσκο, δυνατὸ καὶ φίνιο
καὶ θὰ πιῶ, γιὰ νὰ μεθύσω.*

*Ὅσα ἔχω σοῦ τὰ δίνω
ἄσπιτη ζωή, πλανεύτρα.
Στὴν ὑγείᾳ σου τῶρα πίνω.*

*Κι ὅταν τὸ ποτήρι ἀδειάσω,
ὡς τὴν πιὸ μικρὴ σταγόνα,
μέσ' στὸ κέφι θὰ τὸ σπᾶσω.*

*Τὸ πρωί, μὲ κάποια ζάλη,
ἀπ' τῆς νύχτας τὸ μεθύσι,
ἀνυψῶνω τὸ κεφάλι*

*Καὶ μὲ θολωμένα μάτια
τὴν χαρὰ μου βρίσκω ψεύτρα
στὰ σπασμένα του κομμάτια.*

ΕΛ. ΜΑΪΝΑΣ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οι προτάσεις της Έπιτροπής των «8 σοφών», όπως αποκαλούνται, για την αναβάθμιση και αναμόρφωση των ΑΕΙ - ΤΕΙ της χώρας μας, κατατέθηκαν στο Έθνικό Συμβούλιο Παιδείας (ΕΣΥΠ), γεγονός σημαντικό, που σηματοδοτεί την έναρξη των διαδικασιών για να θεσμοθετηθούν, επί τελους, οι σημαντικές αλλαγές, που όλοι περιμένουν, για να υπάρξει ή ποιοτική αναβάθμιση, από πάσης πλευράς, των Πανεπιστημίων μας ώστε, να προσεγγίσουν τα επίπεδα των αντίστοιχων της Ευρώπης.

Όπως ανέφερε στην εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», ο Πρόεδρος της Έπιτροπής και Πρόεδρος του ΕΣΥΠ, Καθηγητής κ. Θάνος Βερέμης, τρεις άρχες διατρέχουν τις επιλογές της Έπιτροπής: «Διαφάνεια, ατομική ευθύνη, εμπλοκή όλων στην προσπάθεια αναβάθμισης του Πανεπιστημίου».

Οι προτάσεις αυτές της Έπιτροπής των «8 σοφών», θα πρέπει δεβαίως, να τύχουν και της αποδοχής της Πανεπιστημιακής Κοινότητας, για να προχωρήσει επιτυχώς το όλον θέμα.

Στή Σύνοδο των Πρυτάνεων των Πανεπιστημίων, που συνήλθε στη Μυτιλήνη στις 5 Μαΐου 2006, οριστικοποιήθηκαν οι προτάσεις των πρυτάνεων στα θέματα που προτείνει η Έπιτροπή των «8 σοφών» και στις όποιες, σε πολλά σημεία, υπάρχει ταύτιση απόψεων ενώ, σε μερικά άλλα, προτείνεται να γίνει διάλογος, ώστε να υπάρξει σωστή και ολοκληρωμένη πρόταση, αποδεκτή και από τα δύο μέρη. Πιο συγκεκριμένα, όπως μάς πληροφόρησε ο Πρύτανης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών Κα-

θηγητής κ. Γ. Ζέρβας, στο θέμα των «αίώνων φοιτητών», οι πρυτάνεις αποδέχονται το σχήμα: 1,5XV όπου V είναι τα απαιτούμενα έτη σπουδών για κάθε Τμήμα ή Σχολή. Έτσι π.χ. για 4 έτη σπουδών θα υπάρχει όριο 6 ετών, συνολικά, για απόκτηση του πτυχίου ενώ για πενταετείς σπουδές, το όριο θα φθάσει τα 7,5 χρόνια και για τις ιατρικές Σχολές, τα 9 χρόνια. Όσον αφορά στο θέμα του Πανεπιστημιακού ασύλου, προτείνουν, οι πρυτάνεις, να ακολουθήσει διάλογος για να προσδιοριστούν διάφορα επί μέρους θέματα, όπως π.χ. τα όρια του ασύλου στους χώρους των Πανεπιστημίων. Δηλαδή, η ισχύς του ασύλου θα περιλαμβάνει τα κτήρια διδασκαλίας και διοικήσεως μόνο ή και τους χώρους όπου υπάρχουν κήποι, φυτείες και ζωοκομικές εγκαταστάσεις, όπως είναι των Γεωπονικών π.χ. Πανεπιστημίων και Τμημάτων, όπου γίνεται πρακτική εξάσκηση των φοιτητών; Ός προς την ευθύνη άρσης του ασύλου, η Έπιτροπή των «8 σοφών» προτείνει όπως, οι Πρυτανικές Άρχες (Πρύτανης και δύο Αντιπρυτάνεις), αποφασίζουν, με πλειοψηφία 2/3 για την άρση του Πανεπιστημιακού ασύλου.

Ός προς το θέμα, να υπάρχουν χορηγίες στα Πανεπιστήμια, από Βιομηχανίες, Έταιρείες ή και από άλλους φορείς, οι πρυτάνεις συμφωνούν στην πρόταση αυτή, με την προϋπόθεση ότι, τα ποσά των χορηγιών να μη φορολογούνται.

Στο θέμα, καθιερώσεως «Συνηγόρου της Πανεπιστημιακής Κοινότητας», οι πρυτάνεις είναι επιφυλακτικοί.

Ακόμη, είναι θετικοί στην άποψη με-

ταπτυχιακού Διπλωμάτος τύπου «MASTER» στους πτυχιούχους ΑΕΙ πενταετούς διάρκειας σπουδών, όπως είναι οι πτυχιούχοι του ΕΜΠ και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η πρόταση αυτή προέρχεται από τους πρυτάνεις και το Υπουργείο Παιδείας είναι εκείνο που τελικά θα αποφασίσει, καθορίζοντας και τις σχετικές λεπτομέρειες.

Η Έπιτροπή των «8 σοφών», στις προτάσεις της περιλαμβάνει και άλλα σημαντικά θέματα, όπως είναι ο τρόπος ψηφοφορίας των φοιτητών και των άλλων εκλεκτόρων (ΔΕΠ και διάφορες κατηγορίες υπαλλήλων), για την ανάδειξη Πρυτανικών Αρχών και Προέδρων Τμημάτων. Τα προβλεπόμενα ποσοστά είναι 100% για τα μέλη ΔΕΠ, 80% για τους φοιτητές και 20 ή 10% για τους υπαλλήλους και λοιπούς εργαζόμενους. Οι φοιτητές, και αυτό είναι μία σημαντική πρόταση αλλαγής, να μη ψηφίζουν δι' αντιπροσώπων αλλά, να έχουν δικαίωμα να ψηφίζουν όλοι. Αυτό είναι ένα μέτρο για να αποφεύγεται, ως ένα σημείο, η κομματικοποίηση των εκλογών.

Επίσης, η Έπιτροπή προτείνει, να αποβάλλεται οριστικά ο φοιτητής εκείνος που απέτυχε, δίνοντας τέσσερις φορές εξετάσεις, σε κάποιο κύριο μάθημα. Δίνεται ή ευχέρεια σε έναν φοιτητή που έχει αποτύχει 3 φορές σε ένα κύριο μάθημα, να ζητήσει, εγγράφως, να εξετασθεί για τέταρτη φορά από μία τριμελή εξεταστική επιτροπή εκ καθηγητών. Διάφορες, λεπτομέρειες συνοδεύουν την πρόταση αυτή ώστε να μη αδικηθεί κανείς φοιτητής στο θέμα αυτό. Επίσης προτείνονται διάφορες διαδικασίες για τους φοιτητές εκείνους που αποτυγχάνουν

σε 1 ή 2 δευτερεύοντα μαθήματα, μετά από 3 ή 4 εξετάσεις.

Ακόμη, η Έπιτροπή, για ορισμένους καθηγητές που απουσιάζουν συστηματικά από το Πανεπιστήμιο και δεν εκτελούν τα διδακτικά και άλλα καθήκοντά των, κάνει προτάσεις ώστε, να τεθεί τέλος στην ακαταστασία αυτή που, υποβαθμίζει το κύρος των καθηγητών και έχει άρνητικά αποτελέσματα στην ποιότητα σπουδών.

Η Έπιτροπή κάνει, επί πλέον, και προτάσεις όσον αφορά στα θέματα μεταπτυχιακών σπουδών.

Όλες αυτές οι προτάσεις της Έπιτροπής των «8 σοφών», καθώς και εκείνες που έχουν κάνει οι πρυτάνεις, θα τύχουν επεξεργασίας στο ΕΣΥΠ. Μετά από διάλογο τελικά, το Υπουργείο Παιδείας θα υιοθετήσει αυτές που θα περιληφθούν στο σχετικό νομοσχέδιο. Όπως έχει δηλωθεί, η όλη διαδικασία θα έχει ολοκληρωθεί μέχρι τις αρχές του καλοκαιριού.

Με τα όσα αναφέρθηκαν, στο σημείωμα αυτό, για την Ανώτατη Παιδεία, ελπίζουμε ότι, δόθηκε μία εικόνα των όσων προτείνονται για μία ορθολογικά σωστή αναμόρφωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας, κάτι που όλοι όσοι ενδιαφέρονται για το θέμα αυτό, θεωρούν ότι είναι μία αναγκαιότητα πρώτης προτεραιότητας. Ελπίζουμε ότι και μερικά ακόμη θέματα που εκρεμοούν θα συζητηθούν και θα περιληφθούν στο νομοσχέδιο του Υπουργείου Παιδείας, ώστε αυτό να έχει ολοκληρωμένη μορφή και διαχρονική ισχύ.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Όμότιμος Καθηγητής Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΕΥΘΥΝΗ

Ἡμερίδα Ὑπευθύνων Ἐκκλησιαστικοῦ Τύπου ὀργάνωσε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος τὸ Σάββατο 6 Μαΐου στὸ Διορθόδοξο Κέντρο (Ἱερά Μονή Πεντέλης), μὲ φορέα διοργανώσεως τὴ Συνοδική Ἐπιτροπὴ Τύπου καὶ Δημοσίων Σχέσεων. Τὴν ἐκδήλωση παρακολούθησαν δεκάδες κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, πού στελεχώνουν περιοδικά, διαδικτυακοὺς τόπους, ραδιοφωνικοὺς καὶ τηλεοπτικοὺς σταθμοὺς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν Ἡμερίδα χαιρέτησαν ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Φθιώτιδος κ. Νικόλαος, Πρόεδρος τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Τύπου καὶ Δημοσίων Σχέσεων, καὶ ὁ Ὑπουργὸς Ἐπικρατείας κ. Θεόδωρος Ρουσόπουλος. Τὴν εἰσαγωγικὴ ὁμιλία ἔκανε ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλος, ἐπισημαίνοντας ἓνα δεκάλογο σκέψεων καὶ ἓνα δεκάλογο πρακτικῶν συμβουλῶν.

Ἀρχικὰ ὁ Μακαριώτατος ἐπισήμανε ὅτι θεμελιωτὴς τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς ιεραποστολῆς ἦταν ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος, ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὶς ἐπιστολές καὶ τὶς περιοδείες του σὲ ὅλο σχεδὸν τὸν τότε γνωστὸ κόσμο. Προσέθεσε μάλιστα ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀνέπτυξαν ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐπικοινωνία μὲ ἐπιστολές, κηρύγματα, συγγράμματα καὶ κάθε ἄλλο προσιτὸ μέσο πρὸς τὸ ποίμνίο τους. Ἐπιπλέον, ἀναφέρθηκε στὸν μαρτυρικὸ Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι πού, διαβλέποντας τὴ χρησιμότητα τῆς τεχνολογίας τῆς ἐπικοινωνίας στὴν ἐκκλησιαστικὴ δράση, ἴδρυσε τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο στὴν Κων-

σταντινούπολη, μόλις λίγες δεκαετίες μετὰ τὴν ἐφεύρεσή της!

Περαιτέρω ὁ Μακαριώτατος ἀνέλυσε ἓνα δεκάλογο θεωρητικῶν ἀρχῶν πού εἶναι καλὸ νὰ διέπουν τὴν ἐπικοινωνία τῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ λαό, μέσω τῶν ἐντύπων καὶ ἠλεκτρονικῶν τῆς μέσων, καθὼς καὶ ἓνα δεκάλογο πρακτικῶν ὁδηγῶν γιὰ μιὰ πῶ ποιοτικὴ ἐπικοινωνία τοῦ μηνύματος σωτηρίας πού ἐκπέμπει ἡ Ἐκκλησία.

Ὁ πολιτικὸς ἐπιστήμονας κ. Κωνσταντῖνος Χολέβας, ἀρχισυντάκτης τῶν περιοδικῶν «Ἐκκλησία» καὶ «Θεολογία», τακτικὸ μέλος τῆς Χ.Ε.Ε., στὴν εἰσήγησή του μὲ θέμα «Ἐντυπες διαδρομές Ὁρθοδόξου αὐτογνωσίας στὸν 21^ο αἰῶνα» τόνισε ὅτι «τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐντυπα στὸν Ἑλληνορθόδοξο χῶρο πρέπει νὰ ἀναζητήσουν τὸν συνδυασμὸ τοῦ παραδοσιακοῦ Ὁρθοδόξου ποιμαντικοῦ λόγου καὶ τῶν συγκεκριμένων ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς μας». Ἀναφέρθηκε στὰ περιοδικὰ πού ἐκδίδονται ἀπὸ φορεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπεσήμανε ἰδιαίτερα τὴν μακρόχρονη πνευματικὴ προσφορὰ τῶν περιοδικῶν τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἀδελφοτήτων.

Ὁ Πάνοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης κ. Συμεὼν Βενετσιάνος εἰσηγήθηκε τὸ θέμα «Τὸ Διαδίκτυο στὴν ὑπηρετικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας: ἀπὸ τὸν ζῆλο τῆς ιεραποστολῆς μέχρι καὶ τὴν εὐθύνη τῆς ἰσορροπίας» καὶ ἀναφέρθηκε στὴ ραγδαία ἐξάπλωση καὶ χρῆση τοῦ Διαδικτύου στὶς μέρες μας, ἰδίως ἀνάμεσα στὶς νεώτερες ἡλικίες. Τόνισε μάλιστα ὅτι «τὸ Internet φαίνεται νὰ εἶναι ὁ νέος οἰκουμενικὸς χῶρος τῆς ιεραποστολῆς καὶ τῆς μαρτυρίας, ὅπου

ή Εκκλησία πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως εὐαγγελίζεται τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ δημιουργία».

Τέλος, ἡ δημοσιογράφος καὶ Ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια Δημοσιογραφίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἄννα Παναγιωταρέα μίλησε μὲ θέμα «Ἐκκλησιαστικὲς μέρες ραδιοφώνου» καὶ ἐπεσήμανε ὅτι μὲ ἀξιοπιστία καὶ κύρος τὸ ἐκκλησιαστικὸ ραδιόφωνο προσφέρεται ὡς ἔκφραση τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς οὐσιαστικὴ παρέμβασή της στὴν κοινωνία.

Σὲ ἓνα κόσμο πού διψᾷ γιὰ ἀξίες, ἰδανικά καὶ νόημα στὴ ζωὴ του, τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέσα ἐπικοινωνίας μποροῦν καὶ ὀφείλουν νὰ πρωτοποροῦν μὲ εὐθύνη, προτάσσοντας τὸ οὐσιαστικὸ καὶ ποιοτικὸ περιεχόμενο.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ο ΙΟΥΔΑΣ... ΠΟΥΛΑΕΙ ΥΠΕΡΟΧΑ!

Ὀλίγες ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν κορυφαία ἐορτὴ τοῦ Πάσχα τῶν Ὀρθοδόξων ἐδόθη στὴν κυκλοφορία (μὲ ταυτόχρονο μετάφρασι σὲ πολλὲς γλώσσες) τὸ ἀποκληθὲν *Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα*. Ἡ δημοσιότης καὶ ἡ προβολὴ αὐτοῦ τοῦ ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου ἦταν πρωτοφανὴς γιὰ ἀνάλογα περιστατικά καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο θεωροῦμε ὅτι τὸ γεγονός χρειάζεται μία διερεύνησι.

Στὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἐγιναν σημαντικὲς ἀνακαλύψεις χειρογράφων στὶς περιοχὲς Κουμράν καὶ Νάγκ Χαμμαντί. Τὰ χειρογράφα αὐτὰ ἐξεδόθησαν σταδιακῶς εἴτε σὲ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ εἴτε σὲ αὐτοτελεῖς πολύτιμες ἐπιστημονικὲς ἐκδόσεις. Περιεχόμενό τους ἦταν ἀφ' ἐνὸς κείμενα τῆς Π. Διαθήκης καὶ κείμενα τῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητος τῶν Ἑσσαίων (Κουμράν) καὶ ἀφ' ἑτέρου κείμενα τοῦ Γνωστικισμοῦ (Νάγκ Χαμμαντί). Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀνακαλυφθέντων αὐτῶν χειρογράφων ἐγράφησαν πολλὲς ἐπιστημονικὲς μελέτες καὶ μονογραφίες, οἱ ὁποῖες προήγαγαν καὶ

ἠύξησαν τὶς γνώσεις μας σὲ πολλοὺς ἐπιστημονικοὺς τομεῖς (ἀρχαίων γλωσσῶν, ἱστορίας, θρησκευολογίας, θεολογίας, κ.λ.π.). Ἐνα ἀπὸ τὰ χειρογράφα τοῦ Νάγκ Χαμμαντί, τὸ ὁποῖο κατέληξε τελικῶς στὸ Ἴδρυμα *Maecena*, εἶναι ὁ *Codex Thacos*, ὁ ὁποῖος μεταξὺ ἄλλων περιέχει καὶ τὸ ἀποκληθὲν *Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα*. "Τὸ κείμενο τοῦ *Codex Thacos* πρόκειται νὰ δημοσιευθεῖ σὲ μία σχολιασμένη ἐκδοσί, μὲ ἀκριβῆ ἀντίγραφα φωτογραφιῶν, μὲ τὸ κείμενο στὰ κοπτικά, μὲ τὴν ἀγγλική, τὴ γαλλικὴ καὶ τὴ γερμανικὴ μετάφρασι, μὲ σημειώσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου, μὲ παραπομπὲς καὶ μὲ ἓνα δοκίμιο γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κοπτικῆς διαλέκτου" (*Τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα*, Ἀθήνα: *National Geographic*, 2006, σ. 16 - 17). Πρὶν γίνει ἡ ἐπιστημονικὴ δημοσίευσιν ἔσπευσε τὸ περιοδικὸ *National Geographic* νὰ τὸ μεταφράσῃ στὰ ἀγγλικά καὶ ἀπὸ ἐκεῖ σὲ πολλὲς ἄλλες γλώσσες, νὰ τὸ διαφημίσῃ καὶ νὰ τὸ προβάλλῃ μὲ ὄρατὸ στόχο τὴν ἐμπορικὴ ἐκμετάλλευσίν του. Πράγματι, ὅπως φανερῶνουν τὰ στοιχεῖα, τὸ βιβλίον μὲ τὸ *Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα* καὶ τρία δοκίμια γιὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν μορφή του ἐγινε ἀνάπαστο ἀπὸ ὅσους ἠθελαν νὰ πληροφορηθοῦν μίαν ἀκόμη αἰρετικὴ θεώρησι τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αἰρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ὅπως ὁ Γνωστικισμὸς, προπαγανδίζονται καὶ προσβάλλονται μετὰ ἀπὸ τόσοσ αἰῶνες καὶ κάποισι ἀφελεῖς θεωροῦν ὅτι αὐτὲς θὰ προσθέσουν νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν ὀρθότερα γνῶσι τοῦ αὐθεντικοῦ Ἰησοῦ. Ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν κἀν γιὰ τὴν ὑπαρξιν τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων τῆς Καινῆς Διαθήκης, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνέγνωσαν οὔτε ἓνα στίχον ἀπὸ αὐτὰ, ἐντροφοῦν στὸ *Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα*, νομίζοντας ὅτι μέσα ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσουν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μυθιστορήματα ἀσχολοῦνται μὲ τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Ἰησοῦ καὶ πλείστοι συνάνθρωποι μας θεωροῦν τὰ ἀποκνήματα τῆς φαντασίας τῶν μυθιστοριογράφων ὡς τὰ

πραγματικά γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γιὰ ἄλλη μία φορὰ ἐπαληθεύεται ἡ προφητικὴ ρῆσις τοῦ Συμεῶν ὅτι «οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν... καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον» (Λουκ. 2 : 34).

Τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι μέσα ἀπὸ τὴν προβολὴ τοῦ συγκεκριμένου βιβλίου γίνεται μία προσπάθεια ἀποενοχοποιήσεως καὶ ἡρωοποιήσεως τοῦ προσώπου τοῦ Ἰούδα, καὶ τὸ ὁποῖο πρωτοεμφανίσθη στὴν αἵρεσι τῶν Καϊνιτῶν, ἀπὸ τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων προέρχεται τὸ ψευδεπίγραφο *Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα*. «Σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ Εὐαγγέλια τῆς Καινῆς Διαθήκης στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα, ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσακαριώτης παρουσιάζεται ὡς μία ἀπόλυτα θετικὴ μορφή, πρότυπο γιὰ ὅλους ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ γίνουν μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτὸς εἶναι προφανῶς ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα τελειώνει μὲ τὴν ἱστορία τῆς προδοσίας τοῦ Ἰούδα καὶ ὄχι μὲ τὴν σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ» (*Τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα*, σ. 11 - 12). Γιὰ τὴν Ὁρθόδοξο Παράδοσι, ὅμως, ὅπως ἐκφράζεται ἀπὸ τὸν ἅγιο

Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ὁ Ἰούδας φέρει ἀκεραία τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν πράξι του. «Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Καὶ μὴν εἰ γέγραπται παθεῖν αὐτὸν (Χριστὸν) ταῦτα, διατὶ ἐγκαλεῖται Ἰούδας; τὰ γὰρ γεγραμμένα ἐποίησεν. Ἄλλ' οὐ ταῦτη τῇ γνώμῃ, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν. Εἰ δὲ μὴ τὸν σκοπὸν ἐξετάζεις, καὶ τὸν διάβολον ἀπαλλάξεις τῶν ἐγκλημάτων. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι... Οὐδὲ γὰρ ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα τὴν σωτηρίαν ἡμῖν εἰργάσατο, ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ σοφία καὶ τῆς αὐτοῦ εὐμηχανίας τὸ εὐπορον, ταῖς ἐτέρων πονηρίαις εἰς τὸ ἡμῖν συμφέρον ἀποχρωμένου» (PG 58, 732).

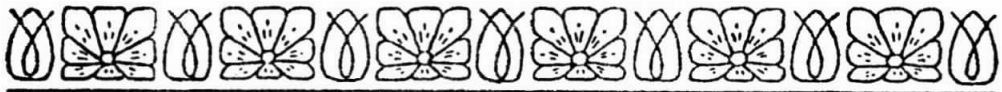
Στὶς ἡμέρες μας, κατὰ τὶς ὁποῖες προβάλλεται ποικιλοτρόπως ὁ Ἰησοῦς τῆς παραφιλολογίας (*Κώδικας Ντὰ Βίντσι, Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰούδα*, κ.λ.π.), χρῆος τῶν πιστῶν χριστιανῶν εἶναι νὰ διαφωτίζουν ρητῶς καὶ ἀρρητῶς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους γιὰ τὸ αὐθεντικὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ· γιὰ ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖο κάθε «ἄνωθεν γεγεννημένος» θὰ πῆ κάποτε στὴν ζωὴ του: «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου» (Ἰω. 20 : 28)!

ΙΩ. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙΗΣΗ

*Μεγάλο ποιητὴ τὸν ἑαυτό του θεωροῦσε!
Μὲ περιπάθεια πολλὴ τοὺς στίχους ἀπαγγέλλει.
Ἄλλὰ μὲ περισσὴ τάχα σεμνότητα
Καὶ μὲ κρυφὴ ὅμως ὑπεροψία.
Πάντοτε πρόσεχε τὴν ἐκφορὰ τῶν λέξεων,
Τὸν τόνο τῆς φωνῆς, τοὺς μορφασμοὺς καὶ τὶς κινήσεις.
Στὸ τέλος παραφρόνησε ὁ δύστηνος
Ἄπὸ τὴν καταπιεσμένη οἴηση
Καὶ τὸν πνιγμένο ἐντὸς τοῦ τῦφο.*

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

«Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ»

«Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΟ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΕΙΟ»

Είναι σὲ ὅλους γνωστό, τὸ ἔντονο ἄγχος καὶ ὁ φόβος τῶν ἀσθενῶν πρὶν καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὀδοντιατρικῆς θεραπείας. Οἱ ἤχοι τῶν ὀδοντιατρικῶν ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων εἶναι συνήθως ὀξεῖς καὶ διαπεραστοὶ καὶ τὸ γεγονός τῆς μετάδοσής τους μέσω τῶν σκληρῶν ἰσθμῶν στοῦ ἀκουστικῆς νεῦρου, μεγεθύνει τὸ πρόβλημα. Οἱ ὀπτικές παραστάσεις τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ὀδοντιατρείου συντελοῦν στὴν αὐξηση τοῦ ἄγχους τῶν ἀσθενῶν.

Ἡ φαρμακολογία μὲ τὰ τοπικὰ ἀναισθητικά, τὰ ἀναλγητικά καὶ τὰ ἠρεμιστικά, βοηθᾷ στὸν ἔλεγχο τοῦ πόνου καὶ στὸν περιορισμὸ τοῦ ἄγχους. Ἡ ψυχιατρικὴ ἀπὸ τὴ δική της πλευρὰ, προτείνει ἐκπαίδευση τοῦ ἀσθενοῦς μὲ τεχνικὲς χαλάρωσης γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ χρῆσις τῆς μουσικῆς ἔχει κερδίσει ἔδαφος στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου καὶ τοῦ ἄγχους σὲ πολλὰ πεδία τῆς ἰατρικῆς (κυρίως ἐπεμβατικῆς), ἐνῶ ἐνθαρρυντικά εἶναι τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴ χρῆσις της καὶ στὴν ὀδοντιατρικὴ.

Οἱ ρίζες τῆς ιδέας γιὰ τὴ χρῆσις τῆς μουσικῆς ὡς χαλαρωτικὸ καὶ θεραπευτικὸ μέσο ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα σὲ πολλὲς περιοχές καὶ διαφορετικοὺς πολιτισμοὺς (ἀρχαίους Ἕλληνας, Ἰνδιάνους, κ. ἄ.).

Σὲ μεγάλο ἀριθμὸ μελετῶν, ποὺ ἔχουν γίνῃ τὰ τελευταῖα χρόνια, ἔχει δεῖχθῆ ἡ θετικὴ ἐπίδραση τῆς μουσικῆς στὸν ὀδοντιατρικὸ ἀσθενή. Σὲ ἄρθρο μάλιστα τοῦ 1959 ἀναφέρεται ἡ χρῆσις μουσικῆς ὡς ἀναλγητικὸ κατὰ τὴ διάρκεια ὀδοντιατρικῶν ἐπεμβάσεων, χωρὶς ἐφαρμογὴ τοπικῆς

ἀναισθησίας, ἀκόμη καὶ σὲ ἐξαγωγές, σὲ 119 ἀσθενεῖς!!!

Οἱ μελέτες ποὺ ἔχουν γίνῃ στηρίζονται κυρίως στὴν καταγραφή τῶν ἐξῆς μεταβολῶν: 1) τῶν ζωτικῶν σημείων (καρδιακοὶ παλμοί, ἀρτηριακὴ πίεσις, ρυθμὸς ἀναπνοῆς), 2) τῶν ἐπιπέδων κορτιζόλης πλάσματος καὶ σάλιου, 3) τῶν β-ενδορφινῶν πλάσματος, καὶ 4) τῶν νευροφυτικῶν ἐκδηλώσεων μὲ ἠλεκτροφυσιολογικὲς καταγραφές (ἠλεκτροδερμικὴ ἀντίδρασις), ὅπου μετρῶνται οἱ ἀλλαγές ἠλεκτρικῆς ἀντίστασις τοῦ δέρματος μὲ χρῆσις ἠλεκτροδίων στὰ δάχτυλα τοῦ χεριοῦ. Τέλος, ἀξιολογοῦνται καὶ οἱ ἀπαντήσεις τῶν ἀσθενῶν σὲ εἰδικὰ ἐρωτηματολόγια.

Σὲ πολλὲς μελέτες ἀπὸ αὐτές, δὲν παρατηρήθηκε ἡ συνήθης αὐξηση τῶν καρδιακῶν παλμῶν καὶ ἡ δυσφορία τοῦ ἀσθενῆ, στὴν ὁμάδα μὲ μουσικὴ μὲ διαφορὰ στατιστικὰ σημαντικὴ σὲ σύγκριση μὲ τὴν ὁμάδα ἐλέγχου (σὲ περιβάλλον σιωπῆς). Παρατηρήθηκαν σταθερὰ ἐπίπεδα κορτιζόλης, χαμηλὴ συστολική, διαστολικὴ πίεσις, μείωση τοῦ ἐπιπέδου β-ενδορφινῶν καὶ μείωση τοῦ ἄγχους, ἰδιαίτερα σὲ φοβικοὺς ἀσθενεῖς, βάσει τῶν προφορικῶν ἢ γραπτῶν ἀπαντήσεων τους σὲ σχετικὰ ἐρωτηματολόγια. Μεγαλύτερη ἀνταπόκριση ὑπῆρχε ἀπὸ τίς γυναῖκες σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄνδρες καὶ ἐλάχιστη ἀπὸ τὰ παιδιά. Σὲ ὅποιαδήποτε πάντως περίπτωσι, βρέθηκε ὅτι ἡ μουσικὴ μπορεῖ νὰ ἐπιδρᾷ θετικὰ ὡς *placebo*.

Κατάλληλη μουσικὴ κρίνεται ἀπὸ μελετητές, ἡ κλασικὴ ἢ ἡ ὀργανικὴ χωρὶς συνοδεία τραγουδιοῦ, γιὰ νὰ ἀποφεύγεται ἡ δημιουργία συνειρμῶν ἀπὸ τὸν ἀσθενή. Σημαντικὸ ρόλο ἐπίσης παίζει ἡ μουσικὴ

προτίμηση του άσθενή. Άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι ο ρυθμός της μουσικής, με καταλληλότερη τη ρυθμική άγωγή (*tempo*), *Andante* (περίπου 70 κτύποι ανά λεπτό), για την οποία υποστηρίζεται ότι προκαλεί χαλάρωση και αναλγησία έπειδή συγχρονίζεται με τον καρδιακό ρυθμό σε ήρεμια. Χαμηλότερες ρυθμικές άγωγές έχουν ευεργετική, έπίσης επίδραση. Ή ένταση της μουσικής, όταν είναι σε χαμηλή κλίμακα, συμβάλλει στη χαλάρωση και συνεργασία του άσθενή. Τέλος, ή ήπια και μαλακή χροιά της μουσικής, όπως μουσική από αυλό ή έγχορδο όργανο, συντείνει στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Πιστεύεται ότι ή κύρια δράση της μουσικής είναι ή διάσπαση της προσοχής του άσθενή, με τη δημιουργία ένός ισορροπημένου άκουστικού περιβάλλοντος μέσα στο όποιο καλύπτονται οι όξεις, έντονοι και στρεσογόνοι ήχοι των όδοντιατρικών μηχανιάτων. Δευτερευόντως, διακόπτονται οι συνειρμοί από τις όπτικές παραστάσεις του ιατρού που προκαλούν άρνητικά συναισθήματα στον άσθενή. Το μουσικό περιβάλ-

λον έπηρεάζει θετικά άμεσα και τον θεράποντα, με αποτέλεσμα να προκαλείται μια άμφίδρομη επίδραση στη συμπεριφορά θεράποντα - άσθενή. Ή μουσική, είναι γεγονός, δρα ψυχοσωματικά στον κάθε άνθρωπο, ένδέχεται όμως να υπάρχουν και άλλες παράπλευρες όδοι δράσης, για τις όποιες άπαιτείται περαιτέρω μελέτη και τεκμηρίωση.

Ή ύπαρξη λοιπόν, ένθαρρυντικών αποτελεσμάτων και ή άπουσία μειονεκτιμάτων της μουσικοθεραπείας έχει ώθήσει την έρευνα σε Πανεπιστήμια, προσδοκώντας καλύτερα αποτελέσματα στη θεραπευτική και άνακουφιστική χρήση των ήχων και της μουσικής.

(Ανακοινώθηκε στην 39^η Έτήσια Όδοντοστοματολογική Σύνοδο της Στοματολογικής Έταιρείας της Ελλάδας, στη Χαλκίδα, τον Σεπτέμβριο του 2004, από τους όδοντιάτρους Σ. Μαρίνη και Δ. Σελλή).

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

«AKTINES». Μηνιαϊόν περιοδικόν. Κυκλοφορεί την 1ην εκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Άκτίνες», όδός Καρύστη 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 3235-023. Έκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ίατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Άθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ίπποκράτους 189, 114 72 Άθήναι. Τιμή τεύχους € 1,20. Έτησία συνδρομή, έσωτερικού € 12, έξωτερικού € 30. Ή Έπιστολή επιφυλάσσει εις έαυτήν τό δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά την κρίσιν της οιονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ή μη, δέν επιστρέφονται. Άναγγελία εντύπων εν γένει και βιβλιοκρισία δέν δημοσιεύονται. ΚΩΔΙΚΟΣ: 1692.

Τόπος εκδόσεως Άθήναι, Ιούνιος 2006

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τίς έκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

○ **ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ**

Προβληματισμοί και προτάσεις

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

○ **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**

Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας

○ **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**

Ίγνάτιος Λαμπρόπουλος

○ **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**

Άλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ίστορία - Παιδεία

*

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

ΠΩΛ ΚΛΩΝΤΕΛ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ἰὺπό Ε. Ν. Μόσχου

ΕΛΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΚΗΠΟΣ ΜΕ ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Ἐνα εὐχάριστο βιβλίον
γιὰ παιδιὰ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283